

NATO Belgelerinde Kıbrıs Meselesi (1951-1975)

Enes ÖZ

Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacıbektaş Teknik Bilimler
Meslek Yüksekokulu, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Nevşehir

E-Mail: enesoz@nevsehir.edu.tr

ORCID NO: 0000-0001-5626-5516

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28.02.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2024

ÖZ

ÖZ, Enes, **NATO Belgelerinde Kıbrıs Meselesi (1951-1975)**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 553-590.

Türkiye ve Yunanistan ve uluslararası güçlerin yanı sıra Kıbrıs Meselesi ile çeşitli kuruluşlar da ilgilenmiştir. Bu noktada Türkiye ve Yunanistan'ın üye olduğu Kuzey Atlantik Paktı (NATO), meselenin yansıdığı organizasyonlardan biri olmuştur. Nitekim ittifaka üye iki ülkenin ilişkilerini zaman zaman gerginleştiren Kıbrıs Meselesi, NATO'nun konuya yer vermesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Kıbrıs Meselesinin NATO arşiv belgelerine ne zaman, nasıl ve ne yönde yansıdığının incelenmesi çalışmanın temel argümanını teşkil etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin konuyu NATO'ya nasıl taşıdığı ve bu doğrultuda Kıbrıs Türklerinin haklarını, üye olduğu ittifak içerisinde savunması durumunun incelenmesi hedeflenmiştir. NATO'nun erişime açmış olduğu arşiv kayıtları incelenmiş, Kıbrıs Meselesi içerikli NATO belgelerinden edinilen bilgiler çalışmanın merkezinde yer almıştır. Konu özelinde içeriklerin bulunduğu, 1951-1975 yılları arasındaki NATO arşiv belgeleri tahlil ve tasnif yapılarak çalışmaya eklenmiştir. Kıbrıs Meselesi NATO arşivlerinde, konseylerdeki konuşmalar, bakanların ve daimî temsilcilerin açıklamaları ile yer almıştır. Türkiye ve Yunanistan Hükümetlerinin konu üzerindeki pozisyonlarına

yönelik NATO'ya yaptığı açıklamalar ile Birleşik Krallığın meseleye yaklaşımlarını içeren arşiv kayıtlarına ulaşılmıştır. NATO bu noktada Türkiye ve Yunanistan'ın bulunduğu ve fikirlerin paylaşıldığı demokratik bir platform görevi görmüştür. Her ne kadar konunun çözümü noktasında dengeleri korumak adına bir inisiyatif almamış olsa da NATO, meselenin çözümünün daima barış ve istikrarın korunarak olması gerektiği telkininde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Meselesi, NATO Arşivi, Türkiye, Yunanistan, Türk-Yunan ilişkileri

ABSTRACT

ÖZ, Enes, **The Cyprus Issue on NATO Documents (1951-1975)**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 553-590.

Various organizations have been getting involved in the Cyprus case beside Türkiye and Greece as well as the international powers. At this point, NATO, of which Türkiye and Greece are members, has become one of the organizations where the issue is reflected. As a matter of fact, the Cyprus case, which sometimes tenses the relations of the two alliance member countries, has brought about the obligation for NATO to include the issue. In this context, examining when, how and in what direction the Cyprus case was reflected in archival documents of NATO constituted the main argument of the study. It is also aimed to examine how Türkiye brought the case to NATO and, accordingly, its defense of the rights of the Turkish Cypriots within the alliance of which it is a member. Archival records made accessible by NATO were examined, and information obtained from NATO documents regarding the Cyprus issue was at the center of the study. NATO archive documents between 1951 and 1975, which contain content specific to the subject, were analyzed and classified and added to the study. The Cyprus case has been included in NATO archives, with the speeches at the councils and the statements of ministers and permanent representatives. The records containing the statements made by the governments of Türkiye and Greece to NATO regarding their positions on the issue and the approaches of the United Kingdom to the issue have been accessed. At this point, NATO served as a democratic platform where Türkiye and Greece met and ideas were shared. Although NATO has not taken any initiative to maintain the balance in resolving the issue, it has always suggested that the solution to the issue should be by preserving peace and stability.

Keywords: The Cyprus Issue, NATO Archive, Türkiye, Greece, Turkish-Greek relations.

Giriş

Jeopolitik meseleler, tarihsel süreçte uluslararası ilişkilerde belirleyici roller üstlenmiştir. Kıbrıs Meselesi de Doğu Akdeniz'deki konumundan dolayı Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan başta olmak üzere çeşitli aktörler arasında uzun yıllar çekişmeye sebep olmuştur. 1930'lu yıllardan itibaren gündemde yer edinmeye başlayan mesele, II. Dünya Savaşı sonrası daha da yoğunluk kazanmıştır. Ada'daki iki baskın etnisitenin doğal koruyucuları konumunda bulunan Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimler ve Kıbrıs'ın bulunduğu coğrafyaya olan ilgi dikkatleri zaman zaman buraya çekmiştir. Bu durum farklı uluslararası kuruluşların da bu soruna dahil olmasını beraberinde getirmiş olup özellikle Birleşmiş Milletler (BM) bu kuruluşların başında gelmiştir. Bu süreçteki tutumu noktasında dikkat çeken organizasyonlardan biri de NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) olmuştur. Zira Kıbrıs Meselesinin ana aktörlerinden olan Türkiye ve Yunanistan'ın NATO ittifakının üyesi olması, NATO'nun konu özelindeki tavrının ne yönde olacağı sorusunu beraberinde getirmiştir. İttifakın üye ülkeler arasındaki dayanışma ilkesi, bölgesel güvenlik ve istikrarın korunması gibi temel prensipleri, Kıbrıs Meselesinde alınan pozisyonu etkilemiş ve ittifak, çeşitli diplomatik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu ifadeden hareketle NATO'nun Kıbrıs Meselesi üzerindeki etkileri, ittifakın bu meseleyi nasıl karşıladığı, taraf mı yoksa arabulucu rolü mü üstlendiği sorularının tespit edilmesi, çalışmanın esas noktasını teşkil etmiştir. Ayrıca Kıbrıs Meselesinin NATO bünyesindeki toplantılara ve NATO arşiv kayıtlarına nasıl yansığının ortaya konulması çalışmanın diğer bir yönünü ihtiva etmiştir.

Kıbrıs Meselesi ile ilgili ele alınan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada konuya NATO penceresinden yaklaşılmıştır. Zira ittifaka üye iki ülkenin baş aktör olduğu bu konuda NATO'nun tutumu ve kendi bünyesinde meselenin hangi boyuta kadar tartışılmasına müsaade ettiğinin ortaya çıkarılması önem arz etmiştir. Ayrıca Kıbrıs Meselesi özelinde, yaşanan gelişmelerden hangilerinin NATO belgelerine yansıdığı belirlenmesinin literatüre katkı sunacağı düşünülmüştür.

Kıbrıs Meselesinin NATO belgeleri çerçevesinde incelenmesinde NATO'nun erişilebilen arşiv kayıtlarından yararlanılmıştır. Konunun NATO özelinde gündeme geldiği 1951 yılından itibaren elde edilen arşiv belgeleri *Kıbrıs* anahtar kelimesi ile taranmıştır. İçeriğinde Kıbrıs ifadesinin geçtiği 269 erişime açık belgenin 2013'e kadar uzandığı görülmüştür. Kıbrıs ifadesi bu yıla kadar uzanan belgelerde yer alsa da Kıbrıs Meselesinin müstakil bir şekilde konu edinildiği, ulaşılabilen belgelerin 1975 yılına kadar olduğu tespit edilmiştir. Kıbrıs Meselesi ile ilgili her gelişme NATO belgelerine ve oturumlarına yansımamakla birlikte önemli birçok başlık, açık erişimde bulunan belgelerde

kendine yer bulmuştur. Örneğin, Başpiskopos Makarios'un sürgün edilmesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci, adadaki gerginliklerden kaynaklı bazı meseleler gibi çeşitli olaylar bu belgeler içerisinde yer alırken, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi çok önemli bir gelişmeye bu belgeler içerisinden ulaşılammıştır. İncelenen belgeler konunun içeriğine göre sınıflandırılmış ve kronolojik olarak işlenmiştir. Yararlanılan belgelerde, sayfa numaralarına sahip olanların bu ayrıntısı kaynak gösterilirken belirtilmiş olup, sayfa numarası olmayan belgelerde bu eklenmemiştir. NATO arşiv belgelerine ek olarak belge içerisindeki konuların birbirine bağlanması ve konu bütünlüğünün sağlanması adına tetkik eserlerden de yararlanılmıştır.

NATO'nun Kıbrıs Meselesine olan yaklaşımı, üye ülkelerin tavırları ve konunun ittifakın savunma yönüne yapabileceği etkiler analiz edilmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin Kıbrıs Meselesini NATO'ya aksettirmesinde dikkat çektiği sorunlara değinilmiş olup, NATO'nun tavrı da tahlil edilmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs Meselesine dâhil olma çabasının NATO içerisinde endişeye karşılması durumu da arşiv belgeleri ışığında aktarılmaya çalışılmıştır.

Kıbrıs Meselesine çözüm odaklı yaklaşım gerçekleştirmek ve bu konuyu gündeminde tutması NATO'nun kuruluş amacı ile de uygun görülmüştür. Zira NATO kuruluş ilkelerinde; bünyesindeki toplumların demokratik gelişimi, bireysel özgürlükleri, hukuk üstünlüğü ilkelerine dayanan mirası ve medeniyeti korumayı hedeflemiştir. Bunun yanında NATO, Kuzey Atlantik bölgesinin refah ve istikrarının teşvik edilmesi ile savunma, barış ve güvenliğin koruma altına alınarak, çabaların birleştirilmesi yolunda kararlı adımlar atmayı amaçlamıştır. Birleşmiş Milletler şartlarında belirtilen esaslar üzerine, taraflar arasındaki herhangi bir uluslararası anlaşmazlığı çözmeyi ve Birleşmiş Milletler esasları ile bağdaşmayan bir şekilde güç kullanmaktan kaçınmanın taahhüt edilmesi NATO'nun esas prensiplerinden biri olmuştur. Bu yönü ile NATO, dünya sistemlerine bütünleşik bir şekilde çalışmıştır. Ayrıca Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesinde ittifak içerisinde bulunan ülkeler, Avrupa ve Kuzey Amerika ekseninde oluşabilecek silahlı saldırıyı, tüm taraflara yönelik bir saldırı olarak değerlendirileceği ve birbirlerine yardım edecekleri yönünde anlaşmışlardır. Devamında ise Avrupa, Kuzey Amerika, Fransa'nın Cezayir eyaletleri, Yengeç Dönencesi kuzeyinde kalan Kuzey Atlantik bölgesi NATO'nun, saldırı halinde meşru müdafaa yapacağı bölgeler olarak tespit edilmiştir.¹ Bu açıdan ele alındığında ise NATO bölgesel olarak sınırlarını belirlemiş ve dolayısıyla da bölge sistemlerine nüfuz etmiştir.

¹ "In Honor of The 60th Anniversary of The North Atlantic Treaty Organization", *The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 Nisan 1949, Summit Meeting of NATO Heads of State And Government Strasbourg, France/Kehl, Germany, 3-4 Nisan 2009.*

Kıbrıs Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve 1950'li Yıllar

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası ortaya çıkan siyasi ortamda, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında gizli bir antlaşma imzalanmış, böylece adanın mülkiyetinin Osmanlı Devleti'nde kalması şartıyla Kıbrıs'ın idaresi geçici olarak İngilizlere devredilmiştir.² I. Dünya Savaşı'nın başladığı süreçte Kıbrıs 1914 yılında İngiltere tarafından ilhak edilmiş, adada yaşayan halka, İngiltere vatandaşı olabilmeleri için yaklaşık iki yıllık bir süreç tanınmıştır. İngiltere vatandaşlığına geçmeyen Türklerin Anadolu'ya olan göçleri de hızlanmış, bu sırada Osmanlı Devleti'nin savaştan büyük bir hasarla çıkması sonrası adanın durumu belirsizliğini korumuştur.³ Bu durumun hemen öncesinde Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngilizlere süresiz olarak devretmesiyle adada yaşayan Türkler ve Rumlar arasındaki ilişkiyi şekillendiren en önemli konu, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelen *Enosis* hayali olmuştur. Bu doğrultuda çeşitli komiteler kurulmuş ve Rumlar da adaya gelen İngiliz yetkililere konu hakkında baskı yapmışlardır. 1923 yılında Kıbrıs'ın resmi yönetimi İngiltere idaresine girmiş, bu tarihten itibaren adanın statüsünün değiştirilmesi için Rumların baskıları artmıştır. Öyle ki 1928 yılında Yunanistan; Fransa, Rusya ve İngiltere'ye bir nota vermiş, bu nota ile *Enosis* düşüncesi ilk kez resmi bir şekilde talep edilmiştir.⁴

Bu sırada adadaki Rum Ortodoks Kilisesi, Osmanlı Devleti yönetiminde sahip oldukları birtakım ayrıcalıkları kaybetmeye başlayınca, Kıbrıs'ın statüsünü değiştirebilmek ve *Enosis* hayalini gerçekleştirebilmek için vergi kanununu sebep göstererek 1931 yılında bir isyan başlatmıştır. Bu girişim, adadaki İngiliz yönetimine bir tepki olmakla beraber, devamında Türklere yönelik terör faaliyetlerine dönüşmüştür. Kıbrıs Türkleri ise, kendi haklarını koruyarak self determinasyon elde edebilmek adına çeşitli savunma taktikleri aramışlar ve belirli ölçüde bir direniş göstermişlerdir. Özellikle 1942 yılında Dr. Fazıl Küçük'ün liderliğinde teşkilatlanan direniş hareketi, 1949 yılında kurulan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ile daha koordineli bir hal almıştır.⁵ Rumların baskılarının arttığı daha sonraki süreçte de Kıbrıs Türkleri, Türk Mukavemet

² Nuri Köstüklü, "TMT Öncesi Kıbrıs Türkleri'nin Durumuna Dair Türkiye'nin Kıbrıs Konsoloslughunca Hazırlanan Bir Rapor ve Düşündürdükleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 81, Kasım 2011, s. 534.

³ Ece Buket Arıcıoğlu, "Kıbrıs Meselesi Ekseninde 1974 Kıbrıs Müdahalesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 21, Haziran 2023, s. 109, 110.

⁴ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Özel Sayı, Temmuz 2010, 1496, 1497.

⁵ Yaşar Baytal, "1950-1960 Yılları Arasında Kıbrıs Anlaşmazlığı, *Enosis* Meselesi ve Türkiye", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 28, Eylül 2021, s. 302, 304.

Teşkilatı organizasyonu ile haklarını savunmaya devam etmişlerdir.⁶ II. Dünya Savaşı sonrası yoğunlaşan gelişmeler 1950’lerde tam anlamı ile Kıbrıs Meselesini doğurmuştur.⁷

1950’li yılların ortalarından itibaren Kıbrıs sorunu Türk-Yunan ilişkilerinde baskın mesele olmakla kalmamış, her iki devlet de Kıbrıs ile ilgili kendi ve adadaki etnik kardeşlerinin pozisyonları için diplomatik destek aramışlardır.⁸ Uluslararası savunma ve iş birliği örgütlerinin kuruluşunun yoğunluk kazandığı bu yıllarda Kıbrıs Meselesinin iki önemli aktörü olan Türkiye ve Yunanistan NATO’ya üye olmuşlardır.⁹ Ancak her iki ülkenin de NATO’ya üye olması Türk-Yunan ilişkilerindeki mevcut problemleri azaltmamış, aksine Kıbrıs Meselesi başta olmak üzere sorunlar daha da kronikleşmiştir.¹⁰

Türkiye ve Yunanistan arasında çekişmeye sebep olan Kıbrıs Meselesi, iki ülkenin organizasyona üyeliğinin gündeme gelmesi sonrası NATO Konseyinde ilk olarak Haziran 1951’de ele alınmıştır. 26 Haziran tarihli arşiv belgesine yansıdığı şekli ile konu NATO Askeri Temsilciler Komitesi toplantısında “Yunanistan ve Türkiye’nin NATO ile Ortaklığının Askeri Etkileri” başlığı altında görüşülmüştür. Bu iki ülkenin askeri ve siyasi iş birliğinin bazı dezavantajları olabileceği öne sürülmüş, özellikle NATO’nun Kıbrıs’ın egemenliği rekabetinde alacağı pozisyonun, ittifakın takım ruhunda kayba yol açabileceği ön görüşünde bulunulmuştur.¹¹ Böylece Türkiye ve Yunanistan’ın ittifaka üye olmaları durumunda Kıbrıs Meselesi üzerinden, ittifak içerisindeki devletler arası bir rekabet ihtimalinin muhtemel sonuçlarına değinilmiştir. Zira NATO üyeliği sonrasındaki süreçte Yunanistan Kıbrıs’ı adeta kendi adası olarak tanımlamış ve bunu da resmî belgelere aksettirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde oluşturulması planlanan Orta Doğu Savunma Sistemi’ne (MEDO-Middle East Defense Organization) Yunanistan katılmak istediğini bildirmiştir. Yunanistan’ın Washington büyükelçisi 18 Ağustos 1952 tarihinde ABD Dışişleri

⁶ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 98, Kasım 2018, s. 365.

⁷ Pierre Oberling, “Kıbrıs Faciası”, Çev. Fahir Armaoğlu, *Belleten*, Cilt 54, Sayı 210, Ağustos 1990, s. 825, 826.

⁸ Michael B. Bishku, “Turkey, Greece and The Cyprus Conflict”, *Journal of Third World Studies*, Cilt 8, Sayı 1, Bahar 1991, s. 166-167.

⁹ 17 Ekim 1951’de Türkiye ve Yunanistan’ın NATO üyeliğine ilişkin protokol imzalanmış, daha sonra her iki ülke de resmi olarak 1952 yılında NATO’ya üye olmuştur. *NATO Archives*, C/7-D/23-Final, 17 Ekim 1951.

¹⁰ İrfan Kaya Ülger, “Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar”, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ed: İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil, Ankara, 2002, s. 200.

¹¹ *NATO Archives*, Record-Mrc-014-51, 26 Haziran 1951, s. 4., bk: Ek 1.

Bakanlığı'na bir beyanda bulunarak ülkesinin MEDO'ya destek verebileceğini “Adalarımızla, mesela Kıbrıs ve Oniki Ada ile katkıda bulunabiliriz” ifadeleri ile bildirmiştir.¹² Yunan büyükelçinin bu ifadesinden hareketle; Oniki Ada'yı almasından sonra, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta alacağı tavizler ile *Enosis* hayalini gerçekleştirmek suretiyle Megali İdea politikasını benimsediğini göstermektedir.¹³ Bu yıllarda Yunanistan Kıbrıs Meselesini milli bir dava olarak değerlendirirken, Türkiye henüz Kıbrıs Meselesi şeklinde bir mesele olmadığı görüşünü benimsemiştir.¹⁴

Yunanistan bu süreçte BM aracılığı ile de çalışmalarını devam ettirmiş ve 24 Eylül 1954 tarihinde Kıbrıs Meselesini gündeme aldirmayı başarmıştır.¹⁵ 1955 yılında ise Türkiye resmi bakımdan ilk kez Kıbrıs Meselesinde taraf olmuş, en azından Yunanistan ve İngiltere tarafından o şekilde görülmüştür.¹⁶ Aynı yılda bu mesele Türkiye kamuoyunun odak noktası haline gelmiş, milli bir dava olarak değerlendirilmeye başlamış ve siyasi gündemin merkezine yerleşmiştir.¹⁷ Kıbrıs Meselesinin Türk-Yunan ilişkilerinde bir gerginliğe sebep olmaya başlaması da 1955 yılından itibaren gerçekleşmiştir. İki ülkenin de NATO'ya olan üyeliği ve NATO savunmasının güney ve doğu kanadında yer almaları Kıbrıs Meselesinin sadece bu iki ülke arasında değil, uluslararası güçlerin de ilgi odağı olmasını beraberinde getirmiştir.¹⁸

Aynı süreçte Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios öncülüğünde *Enosis* faaliyetleri daha da yoğunlaşmış, Yunanistan da bu düşüncüyü bir oldu bitti ile kabul ettirmek adına BM gündemine taşımıştır. BM nezdinde yapılan bu başvuruda istenen sonuç elde edilememiş, bunun üzerine Yunanistan'dan gelen

¹² Fahir Armaoğlu, “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paketi'ne 1951-1955”, *Belleten*, Cilt 59, Sayı 224, Nisan 1995, s. 203, 204.

¹³ Yusuf Sarınoy, “Batı Trakya Örneği ve Kıbrıs Gerçeği”, *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (Gazimağusa, 28 Ekim-2 Kasım 1991)*, KKTC. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 265.

¹⁴ Faruk Kayadelen, “Ömer Sami Coşar'ın Kaleminden Kıbrıs Meselesi (1954-1955)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi-CTAD*, Sayı 35, Bahar 2022, s. 545.

¹⁵ Mustafa Albayrak, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 46, Mart 2000, s. 252.

¹⁶ Fahir H. Armaoğlu, “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükûmeti ve Türk Kamu Oyu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Şubat 1959, s. 57.

¹⁷ Haşim Erdoğan, “Akis Dergisi'nin 6-7 Eylül 1955 Olayları Sürecinde Kıbrıs Meselesine Bakışı”, *Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu*, Ed: Gökçe Yükselen Pelcr ve Güven Arıklı, Hiper Yayın, İstanbul, 2019, s. 223.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959”, *Belleten*, Cilt 60, Sayı 229, Aralık 1996, s. 745.

Albay Grivas tarafından 1955 yılında EOKA terör örgütü kurulmuştur. Amaç olarak *Enosis* fikrini dünyaya duyurmayı benimseyen bu örgüt, adada şiddet eylemlerini tırmandırmış ve bir süre sonra Kıbrıs Türklerine karşı katliamlar başlatılmıştır. Kıbrıs'ta Türklere karşı şiddet eylemleri başlatan Grivas'a emri bizzat Makarios'un vermiş olduğu anlaşılmış ve İngilizlerin kararı ile Makarios 1956 yılında tutuklanarak Seyşeller'e sürgün edilmiştir.¹⁹

Bu durum NATO belgelerine yansımış, Uluslararası Özgür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU-International Confederation of Free Trade Unions) Genel Sekreter Yardımcısı Hans Gottfurcht, NATO Genel Sekreteri Lord H. Lionel Ismay'a²⁰ yazdığı 12 Mart 1956 tarihli mektubunda, Başpiskopos Makarios'un sınır dışı edilmesi ile ilgili kaygılarını dile getirmiştir. Lord Ismay da bu mektubu NATO Konseyine aktarmıştır. Mektup ilişkisinde yer alan ICFTU ait basın bildirisinde Kıbrıs'ın kendi kaderini tayin hakkı tanınması, demokratik temellerde Kıbrıs'ta özyönetim sisteminin derhal kurulması çağrısında bulunulmuştur. ICFTU ayrıca Rumca konuşan Kıbrıslıların liderlerinin bölgeden uzaklaştırılmasının, Kıbrıs Rum kesimi için öz yönetim müzakerelerinin yeniden başlama konusundaki isteksizliği olarak görüleceğini ifade etmiştir.²¹ Bu mektup adadaki Rum sorunlarını dile getirmesi ve Türk toplumu ile ilgili herhangi bir ifade içermemesi bakımından dikkat çekici olarak değerlendirilmiştir.

Bu sırada Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesinden dolayı NATO'dan çekilmesi durumu ortaya çıkmış, konu ile ilgili Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı General Gruenther'in 13 Mart 1956 tarihli basın açıklaması NATO Askeri Temsilciler Komitesi'nde gündeme gelmiştir. Bir gazeteci, General Gruenther'in Yunanistan'ın NATO'dan ayrılma ihtimalinin olası olmadığını ancak bunun olmasının da onarılamaz bir felaket olmadığını söylediğini iddia etmesi üzerine, Yunan temsilci haberi General Gruenther'e aktararak duyumun doğru olup olmadığını öğrenmek istemiştir. General Gruenther ise kendisine atfedilen bu açıklamayı yapmadığını, bir gazetecinin kendisine Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesi sebebiyle NATO'dan çekilme ihtimalinin olup olmadığı sorusuna, bunun pek olası olmadığını söylediğini ifade etmiştir. General Gruenther söylediklerinin çarpıtıldığını ve haberi yapan gazetecinin basın açıklaması esnasında orada dahi olmadığını vurgulamıştır.²²

¹⁹ Sadi Somuncuoğlu, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Yayınevi Yok, Ankara, 2002, s. 41, 43.

²⁰ Lord Hastings Lionel Ismay 1952-1957 yılları arasında NATO genel sekreterliği yapmıştır. https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7294.htm? Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024.

²¹ NATO Archives, PO(56)331, 20 Mart 1956, s. 1, 3.

²² NATO Archives, Record-Mrc-109-56, 29 Mart 1956, s. 24.

31 Ağustos 1956 tarihli NATO belgesinde bazı ülkeler, üyeler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümünde ittifak anlaşmasının 1. Maddesinde²³ yer alan hükümler çerçevesinde NATO'nun ne ölçüde yardımcı olabileceğini sormuştur. Bu soruya yanıt olarak ise tüm ülkelerin NATO'nun barışçıl çözüme yardımında rol oynayabileceği konusunda hemfikir olduğu belirtilerek, Kıbrıs Meselesinin de içlerinde bulunduğu bir takım sorunun çözümü için çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Buna göre ülkeler: İttifak'ın güvenliğini veya birliğini tehlikeye atıp atmayacağını belirlenmesi konusunda, NATO Konseyinin üyeler arası soruşturma yapma hakkına sahip olması gerektiğini, genel sekreterin, anlaşmazlıkları konseyin dikkatine sunma hakkı olmasını, konseyin uzlaşma ve arabuluculuk için iyi niyet komisyonlarını kullanabilmesi gerekliliğini ifade etmişlerdir.²⁴

Kıbrıs Meselesi, 11 Aralık 1956 tarihli NATO Konsey Toplantısı'nda Türk ve Yunan temsilciler tarafından gündeme getirilmiştir. Orta Doğu ile ilgili görüşülen konularda Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof-Tossitsas, Yunan Hükûmeti'nin endişelerinin merkezinde bu dönemde Kıbrıs Meselesi olduğunu belirtmiştir. Ardından Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Orta Doğu'daki sorunları ele alan bir konuşma gerçekleştirmiş, bu konuşmasında Kıbrıs Meselesine de yer vermiştir. Menderes, Orta Doğu ile sıkı bir bağlantısı olan ve NATO'nun dayanışması açısından Kıbrıs Meselesinin de ele alınmasının öneminden bahsetmiştir. Menderes, Averof'un konuşmaları ile ilgili Yunan tarafının Kıbrıs Meselesini BM'ye taşıdığını, dolayısıyla burada bu sorundan söz etmekteki amacının kısmen propaganda mı olduğunu, yoksa bu açıklamasıyla sorunun NATO tarafından çözülmesini mi amaçladığını sormuştur.²⁵

12 Aralık günü konsey toplantısında konu tekrardan ve daha da etraflıca gündeme gelmiş, yapılan toplantı ile ilgili aynı gün basın açıklamasında toplantının içeriği ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof, Başbakan Menderes'in bir gün önceki toplantıda ifade ettiklerine cevap verme gereği duymuş ve NATO'da Kıbrıs Meselesinin gündeme getirilmesinin bir propaganda eylemi olarak yorumlanamayacağını ifade etmiştir. Averof ayrıca, bu koşullar altında Yunan Hükûmeti'nin konunun çözümü için başka

²³ Kuzey Atlantik Antlaşması: Madde 1: "Taraflar, BM yasasında ortaya konduğu üzere, karışmış olabilecekleri herhangi bir uluslararası anlaşmazlığa, uluslararası barış ve güvenlik ve adaleti tehlikeye sokmadan barışçıl yollarla çözmeyi ve uluslararası ilişkilerinde BM'in amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımı ya da tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedirler." Lord Ismay, *NATO-The First 5 Years 1949-1954*, North Atlantic Treaty Organization, Paris, 1954, s. 17.

²⁴ *NATO Archives*, CT-WP/3, 31 Ağustos 1956, s. 9.

²⁵ *NATO Archives*, C-VR(56)70-Final, 11 Aralık 1956, s. 14, 24., *NATO Archives*, C-R(56)70, 11 Aralık 1956, s. 8, 12.

alternatifinin olmadığından BM'ye başvurmak zorunda kaldığını, Kıbrıs'ta güç kullanımının memnuniyet verici olmadığını da sözlerine eklemiştir. Buna karşılık Menderes ise bu meselenin BM'nin gündeminden kaldırılması durumunda NATO'da tartışılabileceğini ifade etmiştir. Kıbrıs Meselesi ile ilgili Birleşik Krallık Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Selwyn Lloyd da söz almış ve İngiliz Hukukçu Lord Radcliffe'nin self determinasyona doğru ilk adımı temsil eden yeni bir anayasa taslağını hazırladığını, Birleşik Krallığın konu ile ilgilendiği ve öncelikli meşguliyetlerden birinin terörün mevcut durumuna son vermek olduğunu bildirmiştir. Belçika temsilcisi Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak konunun son NATO toplantısında neredeyse tamamen gündemi meşgul ettiğini, bu meselenin NATO dışı bir konu olduğunu bildirmiştir. Sonuç olarak Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık birlikte tatmin edici bir çözüm bulamazlarsa, o zaman NATO Konseyinin, konunun daha fazla tartışılacağı uygun bir platform olabileceği ifade edilmiştir.²⁶ Aralık ayındaki bir başka NATO Konseyinde konu “*Kıbrıs*” özel başlığı ile ele alınmıştır. Bu konu ile ilgili ilk sözü alan Birleşik Krallık temsilcisi, Birleşik Krallık Hükûmeti'nin, Lord Radcliffe'nin şiddet ve gözdağı sona erdiğinde Kıbrıs'ta seçim yapılması yönündeki önerisini kabul ettiğini, uluslararası durum izin verdiği takdirde, ada halkının kendi kaderini tayininin gözden geçirmeye hazır olunacağını bildirmiştir. Özellikle self determinasyon ifadesini açan Birleşik Krallık temsilcisi, kendi kaderini tayin uygulamasında, Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlarla eşit olarak kendi geleceklerine karar verme hakkına sahip olacağını, dolayısıyla bölünmenin olasılıklar arasında yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Yunanistan tarafı, Britanyalı yetkililerin parlamenter bir anayasa sözü vermiş olmalarına rağmen, bunun durumu iyileştirmek yerine muhtemelen yeni yanlış anlamalar yaratacağını açıklamıştır. Türkiye temsilcisi ise Türk Hükûmeti'nin Lord Radcliffe'in önerilerine olumlu yaklaştığını bildirerek Birleşik Krallık temsilcisine teşekkür etmiştir.²⁷

Türkiye ve Yunanistan kamuoyunun gündeminde en önemli başlıklardan biri haline gelen Kıbrıs Meselesine, bu süreçte NATO'nun daha fazla eğilim gösterdiği görülmüştür. Zira NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık daimî temsilcilerine 15 Mart 1957 tarihinde Kıbrıs Meselesi üzerine bir mektup yazmıştır. Ismay mektubunda, Kıbrıs Meselesi ile ilgili BM bünyesindeki gelişmeleri takip ettiğini bildirerek, NATO'nun genel sekreterliğe, bir anlaşmazlığa karışan üye Hükûmetlere herhangi bir zamanda iyi niyet teklifinde bulunma ve onların rızasıyla soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma veya tahkim prosedürlerini başlatma

²⁶ *NATO Archives*, C-R(56)71, 12 Aralık 1956, s. 4, 12.

²⁷ *NATO Archives*, C-R(56)77, 21 Aralık 1956, s. 13, 14.

yetkisi verdiğini bildirmiştir. Ayrıca üç Hükûmetin de NATO ittifakının dayanışması ve etkinliği açısından, Kıbrıs sorununa mümkün olan en kısa sürede barışçıl bir çözüm bulunması için hiçbir fırsatın kaçırılmaması gerektiği konusunda hemfikir olacağını dile getirmiştir.²⁸

Bu süreçte Kıbrıs'ın konu edildiği başka bir görüşme de Mayıs 1957'de gerçekleşen NATO Konsey Toplantısı olmuştur. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof özellikle Helen halkının Kıbrıs sorunu konusunda derin bir duyguya sahip olduğunu, Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin hakkı ile diğer halkların kendi kaderini tayin hakkı arasındaki farkları anlamının çok zor olduğunu dile getirmiştir. Averof, Yunan halkının Kıbrıs sorununun çözümü açısından NATO'nun sakıncalı olduğuna inandığını bildirmiştir. Yunan halkının İngiltere'nin görüşlerinden hoşnut olmadığını da sözlerine eklemiştir. Averof ayrıca Yunanistan Hükûmeti'nin Kıbrıs sorununu yalnızca 400.000 Helen'in özgür bir yaşam adına koşullar bulabilmesi için değil, aynı zamanda Büyük Britanya ile iyi ilişkileri yeniden tesis edebilmek için çözmek istediğini söylemiştir. Yunanistan'ın beş yüzyıllık Türk-Yunan düşmanlığını hatırlamak yerine, iki halk arasında daha uzun yıllar sürecek barış ve kardeşliği düşünmeyi tercih ettiğini bildirmiştir. Kıbrıs Meselesinin çözülmesi sonrası Türkiye ile yararlı ve sağlam bir dostluk kurulabileceğini ifade etmiştir. Yunan temsilcisinin bu konuşması üzerine Birleşik Krallık Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Selwyn Lloyd, Kıbrıs'la ilgilenmek için NATO uzlaşma mekanizmasını devreye sokma önerilerini memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiştir. Türk Hükûmeti'nin de konunun NATO bünyesinde çözülmesi fikrini benimsediğini, Yunan Hükûmeti'nin de bunu kabul edeceklerini umduğunu ve temel birlik çerçevesinde bu konuların tartışılabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Selwyn Lloyd bazı kesimlerin eleştirilerine rağmen Başpiskopos Makarios'u serbest bırakma adımını attıklarını vurgulamıştır.²⁹

Bu dönem, ABD ve İngiltere'nin etkileri sayesinde NATO'nun Kıbrıs Meselesi ile yoğun bir şekilde meşgul olduğu periyotların başında gelmiştir. Zira Mayıs 1957 yılında NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak³⁰ Türkiye'ye, bağımsız bir Kıbrıs Devleti kurulması teklifinde bulunmuştur. Türkiye tarafından reddedilen bu teklif, aynı şekilde Yunanistan'a da yapılmış ancak

²⁸ *NATO Archives*, PO(57)339, 25 Mart 1957, s. 3, 4., *NATO Archives*, Lord Ismay Report North Atlantic Council 1957, 1 Mayıs 1957, s. 9.

²⁹ *NATO Archives*, C-VR(57)29, 3 Mayıs 1957, s. 8, 13.

³⁰ Paul-Henri Spaak 1957-1961 yılları arasında NATO genel sekreterliği yapmıştır. Mart 1961'de görevinden istifa etmiş ve daha önce olduğu gibi yeniden Belçika Dışişleri Bakanı olmuştur. Ayrıca Belçika'yı NATO'da temsil etmeye devam etmiştir. https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7296.htm? Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024.

Yunan tarafı da self determinasyon dışında bir formülü kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Bu konuda atılan bir başka adım da İngiltere Başbakanı Maurice Harold Macmillan (1957-1963) tarafından ileri sürülen ve Kıbrıs’a siyasi özerklik tanınması anlamına gelen Macmillan Planı çerçevesinde hareket edilmesi olmuştur. Öyle ki NATO, planın kabul ettirilmesi için Haziran 1958’de Türkiye ve Yunanistan üzerinde baskı yapmaya başlamıştır. Özellikle 10 Haziran tarihli NATO Konsey Toplantısında bu konu dile getirilse de tatmin edici bir neticeye varılamamıştır. Aynı ay içerisinde yapılan konsey toplantılarında konu ile ilgili ilerleme kaydedilemeyince, Spaak, “*Buzdolabı İlkesi*” adında bir politika ortaya atarak, Kıbrıs Meselesini dondurmaya hedeflemiştir. Buna göre, adada kesin çözüm mümkün olmadığından, taraflar kesin çözümü engellemeyecek bir geçici çözüm üzerinde durmalıdır. Kıbrıs Meselesinin büyüme hızını kesmeye yönelik olduğu tahmin edilen bu ilkenin ortaya atıldığı sırada Yunanistan’ın Macmillan Planı’na olan tutumu da kesinleşmiş, Yunan tarafı bu planın uygulanması halinde NATO’dan çıkma tehdidinde bulunmuştur. Bunun üzerine Spaak, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ile görüşme için Atina’ya gelmiş ve bu planın 1 Ekim’den itibaren uygulanmaktan vazgeçilerek, NATO himayesinde Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Rum ve Türk kesimleri arasında görüşmeler yapılması teklifinde bulunmuştur. Spaak’ın bu teklifi ile beraber Macmillan Planı’nda birtakım değişiklikler yapılarak uygulanması talebi 25 Eylül tarihli NATO Konseyinde gündeme gelmiş, Yunanistan bunu kabul etse de Türkiye tarafından reddedilmiştir. Ayrıca Türkiye Spaak’ı Yunanistan tarafında yer almakla itham etmiş, Atina’ya yapılan ziyaretin aynı şekilde Ankara’ya yapılmaması bu noktada dikkat çekici olmuştur. Kıbrıs Meselesi 1958 yılının Eylül-Ekim aylarında da NATO Konsey Toplantılarında müzakere edilmiştir. Bu müzakerelerde en önemli nokta olarak, Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve tarafsız bir NATO ülkesinin katılımı ile bir Kıbrıs konferansı düzenlenmesi kararı ön plana çıkmıştır. Türk tarafı bunu kabul etse de Yunan temsilci bunu reddetmiş ve konunun çözümü adına yine somut bir adım atılamamıştır. Bu süreçte Yunanistan genellikle NATO’yu ittifaktan ayrılmakla tehdit etmiş, öyle ki 1958 yılı Ocak-Ekim ayları arasında Yunanistan on iki kez NATO’dan çıkma blöfünde bulunmuştur.³¹

Kıbrıs Meselesi bu yıllarda NATO bünyesinde bir takım güvenlik endişelerini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada Kıbrıs adasının da aralarında bulunduğu bazı bölgelerin NATO için önemine vurgu yapan bir taslak rapor oluşturulmuştur. İstihbarat Komitesi ile koordineli çalışan Uluslararası Planlama Ekipleri tarafından “Ortadoğu’ya İlişkin Stratejik Tahmin” başlığıyla ortaya konulan raporda Lefkoşa, Akrotiri ve Episcopi’de hava üsleri ve ordu garnizonu bulunduğu bilgisine yer verilmiştir. Burada ayrıca Sovyet Birliği nüfuzunun

³¹ Armaoğlu, agm., s. 746, 782.

Kıbrıs'a yayılması, Batı'nın Sovyet bloğuna karşı saldırı yapma kabiliyetini azaltacağı ve NATO'nun güney kanadını ve Bağdat Paktı ülkelerine verilen desteği ciddi biçimde tehdit edeceği bildirilmiştir. NATO ülkesi tarafından kontrol edilen en stratejik konumdaki üslerinden birinin burada bulunduğu ifade edilmiştir.³² Buradan hareketle, Doğu Akdeniz kontrolü ve Sovyet Rusya'ya karşı alan hâkimiyeti genişletme açısından NATO için Kıbrıs'ın önemli bir konuma sahip olduğu çıkarımı yapılmıştır. NATO tarafından ittifakın tanıtımının yapıldığı çeşitli bilgi notlarında, üye ülkelerin kendi arasındaki anlaşmazlıkların çözümü konusu ele alınmıştır. Burada farklılıklarını ifade etme özgürlüğüne sahip olmayan Sovyet bloğu üyelerinin aksine, NATO ülkelerinin kendi aralarında anlaşmazlık yaşanabileceği bildirilmiştir. NATO ülkeleri arasındaki yanlış anlaşılmalara çoğunun sorunsuz bir şekilde çözüldüğü, bunların en ciddi olan Kıbrıs sorunda çözüm için çaba sarf edildiği bildirilmiştir.³³ 1959 yılında yayınlanan ve NATO'nun on yıllık sürecini ele alan bilgi dokümanında da üye ülkelerin aralarında yaşayabileceği problemlere dair bilgi verilmiştir. Burada üye ülkelerin aralarında ortaya çıkabilecek ve İttifak'ın etkinliğini zayıflatabilecek her türlü anlaşmazlığı dostane bir şekilde çözmelerine yardımcı olmanın NATO'nun önemli görevlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Devamında Kıbrıs Meselesine değinilmiş ve *"...İttifak tartışma ve müzakere için bir forum sağlama ve yeni bir uzlaşma türü sunma konusundaki değerini kanıtladı"* cümlesine yer verilmiştir.³⁴

Aynı dönemde BM bünyesinde devam eden görüşmelerde çeşitli sonuçlar alınmış ve Türkiye ile Yunanistan arasında Ocak 1959'da müzakereler başlamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof arasında başlayan görüşmeler olumlu bir hava içerisinde geçmiş ve Zürih'te iki ülkenin başbakanları nezdinde yapılacak olan buluşmanın kapısı aralanmıştır. 5 Şubat tarihinde Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis arasında başlayan görüşmeler 11 Şubat tarihinde imzalanan Zürih Antlaşması ile tam bir mutabakatla sonuçlanmıştır. İmzalanan bu antlaşmanın İngiltere'nin yanında Kıbrıslı Türk ve Rum temsilciler tarafından da onaylanması gereği hasıl olmuştur. Bu sebepten dolayı Zürih'te, Türk ve Yunan yetkililer arasında gerçekleştirilen antlaşmanın görüşülebilmesi adına Londra'da toplantı yapılmasına karar verilmiştir. Bu toplantıya Kıbrıs Türklerini temsilen Dr. Fazıl

³² NATO Archives, SGWM-453-58, 5 Ağustos 1958, s. 5, 8.

³³ NATO Archives, NATO Hope of The Free World 1959, 1 Ocak 1959, s. 18., NATO Archives, Know Your NATO 1949-1959, 1 Ocak 1959, s. 13.

³⁴ NATO Archives, NATO Letter Ten Years of Atlantic Co-operation 1949-1959, 1 Ocak 1959, s. 11.

Küçük, Rumları temsilen ise Başpiskopos Makarios katılmış, yapılan konferans sonrası 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Her iki antlaşma ile iki toplum arasında ortaklık, otonomi ve çözüme ulaşmak için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti ilkeleri kabul edilmiştir.³⁵ Kıbrıs'ın geleceği üzerine varılan bu antlaşmalar ile birlikte bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. İki toplumun ortaklaşa yetki ve sorumluluklarına dayanarak bu devletin anayasası da bu üç ülkenin ortak garantisi altına alınmıştır.³⁶

Yapılan anlaşmalar sonrasında 25 Şubat 1959 tarihli NATO Konsey Toplantısı yapılmış, Kıbrıs maddesi ayrı bir başlık olarak görüşülmüştür. Türkiye'yi temsilen NATO Daimî Temsilcisi Selim Rauf Sarper'in³⁷ bulunduğu konsey toplantısında ilk sözü alan da Türkiye tarafı olmuştur. Türkiye temsilcisi Sarper, NATO ülkelerine, Kıbrıs sorununda bir bütün olarak ittifakın çıkarları doğrultusunda benimsedikleri tutumdan dolayı teşekkür etmiştir. Üç ülkenin de ortak bir çözüm bulma arzusu, geçen aralık ayındaki NATO Konseyi Bakanlar Toplantısı ve Ocak 1959'daki Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü Bakanlar Toplantısı sırasında Yunan ve Türk dışişleri bakanları arasında başka toplantıların yapılmasına yol açtığını vurgulamıştır. Selim Sarper ayrıca, tüm bu çabalar sonucu ortaya çıkan Londra Anlaşması'nın, hiçbir tarafın zaferi olmadığını yalnızca aklın ve iyi niyetin zaferi olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin müttefikleriyle dostane ilişkiler sürdürme yönündeki arzusunun hiçbir zaman terk edilmediği vurgulanmıştır. Birleşik Krallık adına Frank Roberts'in konuşması ile devam eden oturumda İngiliz temsilci anlaşmanın çalışılacağı mekanizmayı ortaya koyan ve yeni anayasa üzerinde inceleme yapmak üzere, Kıbrıs'ta bir komisyonun kurulduğunu belirtmiştir. Ayrıca son zamanlarda Birleşik Krallık'ta bu kadar popüler olan çok az olay olduğunu, anlaşmanın müttefikler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini sağladığını söylemiştir. Devamında Yunanistan'ı temsilen konseyde bulunan M. Melas söz almış, Yunan Hükûmeti'nin Kıbrıs sorununun çözümünden duyduğu memnuniyeti vurgulamaya gerek olmadığını söylemiştir. Yıllar geçtikçe anlaşmazlığın müttefikler arasında kan dökülmesine ve öfkeye yol açtığına değinmiştir. Yunan kamuoyunu meşgul eden Kıbrıs olayları sonrasında NATO Konsey Başkanı olarak genel sekreterin tehlikeleri ilk fark edenlerden biri olduğu ve bu sayede Yunan kamuoyunun NATO'dan uzaklaşmasının Atina

³⁵ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s. 11, 16.

³⁶ Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 54, Kasım 2002, s. 743.

³⁷ Selim Rauf Sarper, 1957-1960 yılları arasında Türkiye'nin NATO daimi temsilciliği görevini yürütmüştür., <https://nato-dt.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> Erişim Tarihi: 03.02.2024.

tarafından zamanında kontrol altına alınamadığını bildirmiştir. Yunan temsilcisi daha sonra Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs anlaşmazlığı sürecinde oynadığı rolü savunan bir konuşma yapmıştır. Kıbrıs'ta patlak veren şiddet olaylarını önlememesi ile suçlandığını, benzer suçlamaların her zaman yöneltildiği için bu suçlama üzerinde durmaya gerek olmadığını söylemiştir. Başpiskoposu siyasi faaliyetleri nedeniyle eleştirenlere tek taraflı bir bakışla yanıt veren Yunanistan temsilcisi, adadaki dini cemaatlerin liderlerinin kendi vatandaşlarının siyasi sorumluluğunu üstlendiği yerleşik bir geleneğe uyduğunu vurgulamıştır. Yunan Temsilci Melas, Makarios'un *Enosis* amacı yönünde cesur bir karar almamış olması durumunda, mevcut çözüme ulaşamamış olacağını iddia etmiştir. Son olarak söz alan Genel Sekreter Spaak, anlaşmanın diplomasi ruhu, ılımlılık ve anlayış açısından önemli bir zafer olduğunu ve bir çatışmayı sona erdirdiğini vurgulamıştır.³⁸

Zürih ve Londra'da yaşanan süreçler ile ortaya çıkan olumlu hava 3 Nisan 1959 tarihli NATO Bakanlar Toplantısında da vurgulanmıştır. Norveç Dışişleri Bakanı Halvard Lange, NATO Konseyinde, çok acı verici bir müttefikler arası çatışma durumunun çözümüne sevindiklerini ve Kıbrıs sorununun mutlu çözümünden dolayı üç tarafı da tebrik ettiğini ifade etmiştir. ABD adına konuşan Christian Herter, NATO Genel Sekreterinin raporunda da belirtildiği üzere, üyeler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümü açısından NATO prosedürlerinin değerini ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Birleşik Krallık Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Selwyn Lloyd bunun sağduyunun zaferi olduğunu, ittifakın Doğu Akdeniz'deki konumunu koruyacağını ve kadim dostlukların yeniden yeşermesini sağlayacak tatmin edici bir çözüme ulaşıldığını dile getirmiştir.³⁹ Daha sonraki oturumlarda da Kıbrıs Meselesinin ittifak içerisinde halledilmesi durumu daima örnek olarak gösterilmiştir. Zira bu konuda genel sekreterlik tarafından 1 Ocak-30 Haziran 1959 periyodu boyunca katedilen ilerlemeyi esas alan bir rapor hazırlanmıştır. Raporda, Kıbrıs sorununun çözümünden duyulan memnuniyet vurgulanmıştır. Ayrıca konu üzerindeki gelişmelerin genel olarak ittifak çerçevesi dışında gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, önceki konseydeki tartışmaların da ilerleme sağlanmasında değerli olduğu kabul edilmiştir.⁴⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Sonraki Gelişmeler

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine girmesi ile birlikte, bir anayasa hazırlanmış, devamında Lefkoşa'da gerçekleşen antlaşmalar sonucunda 16

³⁸ *NATO Archives*, C-R(59)8, 27 Şubat 1959, s. 5, 8.

³⁹ *NATO Archives*, C-VR(59)15, 3 Nisan 1959, s. 20, 30.

⁴⁰ *NATO Archives*, C-M(59)88, 5 Ekim 1959, s. 15.

Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu yeni devletin ilk yöneticileri de adadaki iki halkın ayrı ayrı olarak verdiği oylar ile belirlenen kişiler olmuşlardır. Yapılan seçim sonucunda Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olarak belirlenmiştir. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, Rum tarafının tek yanlı çözüm tutumunu değiştirmemiş, Makarios bu yetkisini *Enosis* hayalinin gerçekleştirilmesi adına bir basamak olarak görmüştür.⁴¹

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile NATO bu gelişmeyi nihai bir çözüm olarak benimsemiş, nitekim bu durum yapılan değerlendirme ve raporlara da yansımıştır. 1961 yılında NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker⁴² yaptığı konuşmasında, geçmişte pek çok iç anlaşmazlığın üstesinden gelindiğini, Kıbrıs konusundaki çatışma ve ortaya çıkan krizlerden dayanışma sayesinde güçlü bir şekilde çıkıldığını ifade etmiştir.⁴³ Aynı yıl NATO'nun siyasi yönlerini içeren bir dizi broşür hazırlanmış, burada ittifakın en önemli görevlerinden biri olarak, ittifakın etkinliğini zayıflatabilecek anlaşmazlıkları dostane bir şekilde çözmek olduğu ifade edilmiştir. Kıbrıs sorununda ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü buna örnek olarak gösterilmiş, ittifakın tartışma ve müzakere için bir uzlaşma türü sunduğu bildirilmiştir.⁴⁴ ABD başta olmak üzere Batılı güçler, Kıbrıs Meselesinden kaynaklanma ihtimali olan bir Türk-Yunan savaşına kesinlikle karşı olmuştur. Zira böyle bir ihtimal NATO'nun güneydoğu kanadını zayıflatabileceğinden dolayı, iki ülke arasında konunun kriz unsuru olmamasına öncelik verilmiştir.⁴⁵

Ancak Rum tarafının Türkleri yok sayma ve yok etme planları tüm hızı ile devam etmiş, 1960-1963 arası yaklaşık üç yıllık süre içerisinde Makarios, Zürih ve Londra antlaşmalarının başarısızlığından şikâyet etmiştir. Bu dönemde EOKA'nın önde gelen kişileri önemli yerlerde göreve getirilmiş, gizlice silahlanma durumu devam etmiştir. Makarios amaç olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ne son vermeyi ve Akritas Planı⁴⁶ çerçevesinde adadaki Türkleri

⁴¹ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Karşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Ocak 2004, s. 107.

⁴² Dirk Stikker 1961-1964 yılları arasında NATO genel sekreterliği yapmıştır. https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7298.htm? (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2025)

⁴³ *NATO Archives*, SGWM-059-61, 31 Mayıs 1961, s. 12.

⁴⁴ *NATO Archives*, Aspects of NATO, 1 Ekim 1961.

⁴⁵ Çağrı Erhan, "Johnson Mektubunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu 11-13 Aralık 2014/Gazimağusa*, Yay. Haz.: Duygu Türker Çelik, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, s. 16.

⁴⁶ Akritas Planı: Makarios'un emirleri doğrultusunda, Tassos Paoadopoulos, Polikarpos Yorgacis ve Glafkos Klerides tarafından hazırlanan ve ani bir saldırı ile Kıbrıs'taki Türk halkını ortadan

ortadan kaldırmayı benimsemiştir. Bunu gerçekleştirmek için de 21 Aralık 1963 tarihinde Kanlı Noel olarak tarihe geçecek olan süreç başlatılmış ve Kıbrıs'ta yaşayan Türklere karşı büyük bir saldırı kendini göstermiştir.⁴⁷ Bu saldırılar ile birçok Kıbrıslı Türk, köyünü terk etmek zorunda kalmış ve 59 Türk öldürülürken, yüzlercesi de yaralanmıştır.⁴⁸ Yaşanan saldırılar ile birlikte Türkler Ada'nın yüzde 3'lük bir kesiminde yaşamak zorunda kalmış, Kıbrıs Cumhuriyeti kurumsal olarak işlevini kaybetmiştir. İngilizlerin müdahalesi ile Lefkoşa çevresinde güvenin yeniden tesis edilmesi adına, 30 Aralık 1963'te Yeşil Hat adı verilen sınır ile Lefkoşa ikiye ayrılmıştır. Bu süreçte Türkiye garantör haklarını kullanarak adaya müdahale etmek istese de ABD'nin devreye girmesi ile bu düşünce engellenmiştir.⁴⁹

Gelinen süreç sonrası, Ocak 1964 tarihinde Britanya ve ABD Hükûmetleri NATO'ya Kıbrıs'ta barışı koruma gücü ortak önerisinde bulunmuşlardır. Teklifin ana hatlarında özetle şunlar yer almıştır: Kıbrıs'ta NATO ülkelerinden alınacak bir barış gücü kurulacak, kuvvet bu misyonu gerçekleştirmek için gerekli ve mümkün olan süre boyunca Kıbrıs'ta kalacaktır. Ayrıca Yunanistan ve Türkiye kuvvetlerinin konuşlanması da desteklenecektir. Yunanistan ve Türkiye Hükûmetleri, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarını Kıbrıs'ta dizginlemek için ellerinden gelen çabayı göstermeyi taahhüt edeceklerdir. Ayrıca üç garantör güç ile ABD, Başpiskopos Makarios ve Dr. Fazıl Küçük'ten Kıbrıs'ta kendi topluluklarını dizginlemek için ellerinden geleni yapacaklarına dair güvenceler alınacaktır. Garantör güçler arasındaki anlaşmayla, Başpiskopos Makarios ile Dr. Küçük'ün rızasıyla, ABD dışındaki bir NATO ülkesinden veya üç garantör güçten birinden arabulucu seçilecektir. Bu teklifte barışı koruma gücüne ilişkin esasların içeriği ile ilgili de açıklama yapılmış olup şunlara yer verilmiştir: Toplam kuvvet on bin kişiden az olmayacak, ayrıca halihazırda adada bulunan Yunan ve Türk birlikleri barışı koruma gücünün bir parçası olacaktır. Son olarak mümkün olduğu kadar çok sayıda NATO ülkesinin barışı koruma gücüne katılımı aranacaktır. Esasları bu şekilde ortaya konan teklifi okuduktan sonra üye ülkeler bazı açıklamalarda bulunmuşlar veya sorular sormuşlardır. ABD temsilcisi, önerinin yürürlüğe girmesi halinde ABD'nin, güce birçok NATO

kaldırma projesidir., Ahmet Zeki Bulunç, "Rum-Yunan İkilisinin *Enosis* Soykırımı ve Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşımı", *Tıp. Bnb. Nihat İlhan ve Şehit Ailesi Anısına: Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi ve Kumsal Baskını*, Yay. Haz.: H. Aytuğ Tokur, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2020, s. 43.

⁴⁷ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 12, Sayı 24, Bahar 2012, s. 256.

⁴⁸ Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, Ed: Erol Fehim, Near East Publishing Yayınevi, Ankara, 2003, s. 135

⁴⁹ Vatansever, agm., s. 1513.

devletinin katkıda bulunacağını umduğunu söylemiştir. Daha sonra söz alan NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker, görüşmelerin şu anda Londra’da yapıldığı ve birçok şeyin bu görüşmelerin sonucuna bağlı olduğu için Konsey’in konuyu hemen tartışmasının zor olduğunu, ancak her türlü soru veya yorumun memnuniyetle karşılanacağını ifade etmiştir. Türkiye temsilcisi ise konuya çekimser yaklaşarak, BM’de bakanlar düzeyinde müzakereler sürerken bunun akıllıca olmayacağı gerekçesiyle herhangi bir resmi görüş belirtmekten kaçındığını vurgulamıştır. Ayrıca konseyin bu özel toplantısının tehlikeli sonuçlara yol açabileceğine dair kişisel korkular Türk temsilci tarafından dile getirilerek, muhtemelen konunun basına yansımalarının engellenemeyeceği ve kamuoyunun NATO’nun Kıbrıs işlerine müdahale ettiği hissine kapılacağına dikkat çekmiştir. Türkiye temsilcisi ayrıca bu teklifin duyulması halinde Sovyetler Birliği’nin, BM’de aleyhte kullanacağı mükemmel bir argüman olabileceği ihtimalini belirtmiştir. Yunanistan temsilcisi ise kendisinin de görüş bildirmekten kaçınacağını, bu toplantıyla ilgili basına bilgi verilmemesi gerektiğini söyleyerek sözlerini tamamlamıştır. Genel Sekreter Stikker tekrardan söz alarak basın bu toplantıdan haberdar edilmemesi gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Bunun üzerine Türk temsilci, toplantının basına yansıma ihtimalini göz ardı etmemiş ve konunun basına yansımaları halinde konuyu araştıran gazetecilerin, üyelere ulaşması durumunda ortak bir tutumun tanımlanıp tanımlanamayacağını sormuştur. Genel sekreter mutlak suskunluğun ve yorum yok tavrının kural olması gerektiğini söylemiştir. Şüphe durumunda ise bilgi almak isteyenlerin kendisine veya genel sekreter yardımcısına havale edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁰

Bu sırada BM öncülüğünde Kıbrıs’ta bir barış gücünün konuşlandırılmasına yönelik karara varılmıştır. 6 Şubat 1964 tarihli NATO belgelerine Başpiskopos Makarios’un Kıbrıs’ta bir barış gücü kurulmasına ilişkin Birleşik Krallık ve ABD ortak teklifine verdiği yanıt yansımıştır. Makarios’un vermiş olduğu yanıtta, tarafsız bir arabulucu atanması önerisi oldukça muğlak olduğu, daha fazla açıklığa kavuşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Kıbrıs’ta uluslararası bir kuvvet oluşturulup konuşlandırılması ilkesi kabul edildiği, bu gücün güvenlik konseyine bağlı olması gerektiği bildirilmiştir. Buna ek olarak bu kuvvete Yunan veya Türk kuvvetlerinin katılımı olmaması ve kuvvetin görev tanımında Kıbrıs Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünün korunması ve normal koşulların yeniden sağlanması vurgulanmıştır.⁵¹

⁵⁰ *NATO Archives*, LOM 046/64, 31 Ocak 1964, s. 1, 3.

⁵¹ *NATO Archives*, LOM 056/64, 6 Şubat 1964, s. 1, 2.

1964 yılında BM barış gücü askerleri Kıbrıs'a konuşlandırılmış, ancak bu durum Rumların saldırılarını engelleme noktasında etkili olamamıştır. Bu sırada Albay Grivas 10.000 kişilik bir ordu ile Türk bölgelerine olan saldırılarını arttırmış, Türkiye ise buna karşılık jet uçakları göndererek bir göz dağı vermiştir. Ada bu aşamada gelecek on yıllık bir süre için Rum saldırıları ile adeta BM gözetimi altında, Türklere bir açık hava hapishanesine dönüşmüştür.⁵²

12-14 Mayıs 1964 tarihleri arasında Lahey'de NATO Konseyi Bakanlar Toplantısı gerçekleştirmiş ve bu toplantıda bakanlar, uluslararası durumu gözden geçirmişlerdir. Burada genel sekreter tarafından sunulan, ittifakın durumuna ilişkin yıllık siyasi değerlendirmeler yapılmış ve bakanlar Kıbrıs'ta devam eden karışıklıklar nedeniyle bu bölgede ortaya çıkan durumdan duydukları endişeyi dile getirmişlerdir. BM teşkilatının kanun ve düzeni yeniden sağlamak amacıyla kararlaştırdığı eyleme Hükûmetlerinin tam desteği yeniden teyit edilmiştir.⁵³

1 Temmuz 1964 tarihli NATO Konseyi sınırlandırılmış toplantısında Kıbrıs Meselesi yine tartışılmıştır. ABD temsilcisi tarafından, ABD'nin Kıbrıs sorununa çözüm bulma çabasındaki faaliyetleriyle ilgili hazırlanan bir rapor sunulmuştur. Burada Kıbrıs ile ilgili çabaların BM'nin çabalarına alternatif değil, onları destekleme amaçlı olduğu vurgulanmış ve iki NATO üyesinin konumları arasındaki uçurumun kapatılmasının hedeflendiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Birleşik Krallık temsilcisi, ABD beyanındaki tüm ayrıntılı hususları dikkate almaya vakti olmadığını ve bunların çoğuyla aynı fikirde olduğunu söylemiştir. Ancak NATO Konseyinin, ittifakın üyeleri arasında düşmanlık olasılığı konusunda mutlak bir görüş belirtmesi gerektiğini vurgulamış, böyle bir ihtimalin, tüm ittifak üyelerinin benimsediği ilkelere açıkça aykırı olduğunu dile getirmiştir. İtalyan ve Belçika temsilcileri de ittifaka güçlü bir çağrıda bulunmuş ve ittifakın temel ilkelerinin tehlikede olduğu ifade edilmiştir. Yunan temsilci vekili, büyükelçisinin yokluğunda pozisyon alamayacağını ancak NATO Konseyinde ortaya çıkan tepkileri rapor edeceğini söylemiştir. Türk temsilci vekili ise ABD'nin beyanına minnettar olduğunu ve Türkiye'nin sorunun her zaman NATO tarafından incelenmesi yönündeki arzusunu yinelemiştir.⁵⁴

8 Temmuz 1964 tarihinde Kıbrıs başlığı ile NATO Konseyi Toplantısı gerçekleştirilmiş, ilk olarak Yunanistan temsilcisi konu ile ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Kıbrıs'ta Türkiye tehdidi olduğunu iddia eden

⁵² Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2002, s. 44, 45.

⁵³ *NATO Archives*, Press Communique M1(64)4, 14 Mayıs 1964, s. 1, 2.

⁵⁴ *NATO Archives*, LOSTAN 5808, 1 Temmuz 1964, s. 1, 2.

Yunan temsilci, Yunanistan ile Türkiye arasındaki savaştan kaçınmanın NATO ittifakı için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Yunanistan'ın, Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkına itirazları olduğunu ifade ederek, Yunanistan'ın da müdahale etmesi halinde bu durumun savaş ile sonuçlanacağına dikkat çekmiştir. Yunan temsilci Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik herhangi bir girişimin sadece barışçı araçlar kullanılarak olması gerektiğini bildirmiş ve Türkiye'nin askeri hareket tehdidi devam ederse, arabuluculuğun başarısının belirsiz olacağını ifade etmiştir. Yunan tarafının bu tip ithamlarına Türkiye tarafı karşılık vermiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale hakkını kullanması olasılığı mevcut durumun nedeni değil, Yunanistan tarafından desteklenen Makarios'un eylemlerinin sonucu olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bu hakkı kullanmasının yalnızca adadaki Türk topluluğunun korunması amaçlı olacağı, Yunanistan ile bir savaşın istenmediği vurgulanmıştır. Türkiye NATO'nun konu ile ilgili pozisyonuna yönelik görüşlerini de aktarmış, NATO'nun Kıbrıs sorunlarına karşı harekete geçmesi ve bu sorunlardan kaçınmaması gerektiğini bildirmiştir. Kıbrıs'taki durumun Yunan propagandasına göre değil, gerçek durumlara göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Türk tarafı, makul bir çözüm için her türlü tartışmaya katılmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Toplantıda söz alan Kanada temsilcisi, Kıbrıs'ta barışı koruma güçlerine katılan Kanada için Yunanistan ve Türkiye'nin askeri kuvvetlerle oluşturulan bu silah veya karşılıklı yardım yoluyla sağlanan teçhizatlara katkıda bulunmadığından emin olmasının çok önemli olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Türkiye temsilcisi, Kıbrıs'taki Türk topluluğuna Türkiye tarafından hiçbir askeri personel ve silah sağlanmadığının garantisini vermiştir. Yunan temsilci ise Kanada'nın dikkat çektiği noktaları yetkililerine ileteceğini, fakat esas sorunun şiddet döngüsünü durdurmak olduğunu, aksi takdirde Kıbrıs'ın silahlanma yarışının önlenemeyeceğini vurgulamıştır.⁵⁵

NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı (SACEUR) General Lyman Lemnitzer'e Kıbrıs kuvvetleri oluşturulması adına bir not göndermiştir. Bu notta Genel Sekreter Stikker, daha önce yapılan NATO Konsey Toplantısı sonucunda, ittifakın tüm üyelerinin Kıbrıs'ta olayların gidişatından ve Yunanistan ile Türkiye arasında bozulan ilişkilerden duyduğu endişeyi aktarmıştır. Stikker, NATO'nun bu tür olaylarda, BM'nin tanınmış otoritesini hiçbir şekilde ihlal etmeksizin aktif müdahaleci olabileceğini vurgulamıştır.⁵⁶

⁵⁵ *NATO Archives*, LOSTAN 5827, 9 Temmuz 1964, s. 1, 5.

⁵⁶ *NATO Archives*, LOM 242/64, 17 Temmuz 1964, s. 2.

1964 yılının ağustos ayı NATO'ya Kıbrıs Meselesi'ne ilişkin yoğun yansımaların yaşandığı bir dönem olmuştur. 14 Ağustos 1964'te Türkiye'nin Kuzey Atlantik Konseyi Daimî Temsilcisi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi,⁵⁷ genel sekretere yazdığı mektupta Türk Hükûmeti'nin Kıbrıs'taki durumla alakalı değerlendirmesini sunmuştur. Nuri Birgi mektubunda Türkiye'nin sınırlı polis müdahalesi sonrasında sağlanan ateşkese rağmen, özellikle Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere uyguladığı çeşitli baskılar göz önüne alındığında, adadaki durumun hala çok tehlikeli olmaya devam ettiğini söylemiştir. Ek olarak Rum saldırıları sonucu Mansur ve Erenköy (Kokkina) bölgesindeki Türklerin kıyı boyunca bir avuç toprağa sığınmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Birgi ayrıca, pek çok yabancı muhabirin de belirttiği gibi Erenköy'deki Kıbrıslı Türklerin izole edilmiş durumda, son derece zor koşullarla ve her an yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını bildirmiştir. Baf (Paphos) şehrinin uzun süredir kuşatma altında olduğu ve Türklerin, sularının kesilmesi gibi her türlü akıl almaz ve insanlık dışı eylemlerle ağır baskılara maruz bırakıldığı mektupta aktarılan bir başka durum olmuştur. Birgi ekleyerek, şunlara dikkat çekmiştir: Sorumlu Rumlar, Rum alayının adaya gelişi için aynı izni, 31 Ağustos'ta Kıbrıs'ta olması planlanan Türk alayına vermişlerdir. Türkiye'nin adadaki birliğini değiştirme hakkı, ittifak antlaşması ve ona bağlı protokolde çok açık bir şekilde belirtilmiştir. Kıbrıslı Rumların bunu reddetmesi uluslararası antlaşmanın açık bir ihlali anlamına gelmekte olup, hiçbir koşulda kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir. Kıbrıs krizinin bu tehlikeli noktasında Makarios'un sorumsuz eylemleriyle olayların gidişatını yönlendirmesine izin verilmemesi aktarılmıştır. Bugüne Türkiye Hükûmeti'nin sabır gösterdiği, artık Başpiskopos'un barışın korunması için gerekli önlemleri kabul etmeye zorlanmasının zamanının geldiğine inanıldığı dile getirilmiştir. Kıbrıs'taki güncel duruma bu şekilde değinen Nuri Birgi ayrıca, akut bir krizin önlenmesi için Kıbrıslı Rumların 5 Ağustos'tan önce bulundukları pozisyonlara geri dönmeye zorlanması, Baf başta olmak üzere diğer yerlerdeki kuşatmaların derhal kaldırılması ve Türk Hükûmeti'nin adadaki alayı değiştirme hakkına saygı gösterilmesini istemiştir.⁵⁸

17 Ağustos 1964'te Nuri Birgi, NATO Genel Sekreterine bir mektup daha yazmıştır. Burada ittifakın bu endişe verici duruma en kısa sürede çare bulması amacıyla Kıbrıs'taki Türklerin durumu paylaşılmıştır. Güvenlik konseyi kararlarına rağmen durumun tehlikeli olmaya devam ettiği, ateşkesin beklenen sonucu olan 5 Ağustos öncesindeki duruma döndürülmesinin mümkün

⁵⁷ Muharrem Nuri Birgi, 1960-1972 yılları arasında Türkiye'nin NATO daimî temsilciliği görevini yürütmüştür; <https://nato-dt.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> Erişim Tarihi: 3 Şubat 2024

⁵⁸ *NATO Archives*, LOM 286/64, 19 Ağustos 1964.

olmadığı aktarılmıştır. Kıbrıslı Rumların eski pozisyonlarına geri çekilmeme konusunda kararlı olduklarını açıkça beyan ettikleri hatırlatılmış, Kıbrıslı Türklere uygulanan ekonomik blokajın devam ettiği ve giderek daha da sertleştiği bildirilmiştir. Nuri Birgi ayrıca şunlardan söz etmiştir: Kıbrıslı Rumların Türk kasaba ve köylerine yönelik kuşatması gevşememiş, Türkler, manevi-maddi açıdan ancak toplama kamplarındaki yaşamla karşılaştırılabilecek koşullar altında yaşamak zorunda bırakılmıştır. Kışın yaklaşmasına rağmen yurtlarından koparılan ve belirli bölgelere sığınmak zorunda kalan Kıbrıslı Türklerin barınması için şu ana kadar herhangi bir önlem alınamamıştır. Birgi, ayrıca diğer gelişmeleri de şu şekilde özetlemiştir: Kuşatma altındaki başlıca kentler Baf, Polis ve Erenköy'dür. Bunların yanı sıra pek çok Türk köyü tamamen kuşatılmış ve dışarıdan bağlantısı kesilmiştir. 1 Ağustos'tan itibaren Kıbrıslı Rumlar, Baf'tan gelen su da dâhil olmak üzere tüm malzemeleri kesmiştir. Polis köyünün konumu kritik olup, okul binasına sığınan Türkler hala kuşatma altında bulunmakta, yiyecek çok kıt ve çoğu gün ekmek bile bulunamamıştır. Kıbrıslı Rumların son dönemde Mansur-Erenköy bölgesinde başlattığı geniş çaplı saldırıların yanı sıra, adanın hemen her yerinde Türklere yönelik bireysel cinayetler ve yaralamalar sürmüştür. 11 Ağustos'ta Lefkoşa'nın kuzeybatısında yer alan Türk köyü Kambli (Kampylı), bir buçuk saat boyunca aralıksız yangına maruz kalmıştır. Yine aynı gün Polis köyündeki Türklere ateş açılmış, 12 Ağustos'ta Limasol'da Kıbrıslı Türklere ait bir dükkân ateşe verilmiştir. Kıbrıslı Rumlar, yakın zamanda Türk gemisiyle getirilen Türk Kızılayı'nın gıda ve tıbbi malzemesinin yalnızca küçük bir kısmının boşaltılmasına izin vererek, Kıbrıslı Türklerin en temel ihtiyaçlarını karşılamalarını engellemişlerdir. Kıbrıslı Türklerin yiyecek stokları hızla tükenmiş ve birçok yerde şimdiden ciddi yiyecek kıtlıkları yaşanmaya devam etmiştir. Hatta Kızılay gemisinden boşaltılan gıda malzemesinin bir kısmının bile Kıbrıslı Rumlar tarafından Baf, Limasol, Larnaka, Lefka ve Polis gibi dağıtım merkezlerine taşınmasına bugüne kadar izin verilmemiş ve bu konuda her türlü çaba sarf edilmiştir.

Kıbrıslı Rumlar, Türk toplumunu aç bırakmaya yönelik diğer önlemlerin yanı sıra, Türklere karşı çeşitli ekonomik baskılara da başvurmuşlardır. Bu politikanın bir parçası olarak Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerin ürünlerini satmalarını engellemiş ve Lefkoşa'da başta yakıt olmak üzere çeşitli temel ihtiyaçların Türk toplumuna satışına genel bir yasak koymuşlardır. Yukarıda verilen bilgilerden, 21 Aralık 1963'ten bu yana Türk toplumuna uygulanan insanlık dışı muamelelerin giderek kötüleştiği ve Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkleri teslim olmaya zorlama yönündeki nihai hedeflerine yaklaştığı açıkça görülmüştür. Nuri Birgi bu açıklamaları yaptıktan sonra son olarak, Kıbrıs'ta hüküm süren endişe verici duruma son verilmesi için gerekli olan BM güvenlik konseyi kararının tam olarak uygulanması uyarısında bulunmuştur. Bu sırada Sovyetler Birliği'nin

Kıbrıs üzerinde yaptığı açıklamalar da NATO'ya yansımıştır. Buna göre yabancı silahlı kuvvetlerin Kıbrıs topraklarına doğrudan müdahale tehlikesini göz önünde bulunduran Başkan Makarios, Sovyet Hükûmeti'ne Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik ve bağımsızlığını korumak için askeri yardım talebinde bulunduğunu bildirmiştir. Sovyetler Birliği'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik saldırı tehdidine kayıtsız kalmayacağı ifade edilmiş, Kıbrıs Cumhuriyeti toprakları işgal edilirse Sovyetler Birliği'nin kenarda kalmayacağı vurgulanmıştır. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs Hükûmeti'ne yardım ihtimalinin gelişmesi olasılığına karşı ABD, eğer daha fazla bilgi Sovyet askeri müdahalesinin olasılığını doğruluyorsa, bu sorun üzerinde istişarede bulunmak üzere konseyin derhal toplanmasının teklif edileceğini bildirmiştir.⁵⁹

NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı General Lyman Lemnitzer, Kıbrıs'ın durumuyla ilgili olarak Türk kuvvetlerinin pozisyonuna ilişkin genel sekretere bilgi vermiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın verdiği, Zürih-Londra anlaşmaları uyarınca Kıbrıs'ta konuşlanmış Türk birliği dışında, Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait herhangi bir askeri birlik veya personelin olmadığı bilgisi aktarılmıştır.⁶⁰

Bu süreçte NATO konuya daha da eğilim göstermeye başlamış, Batı Avrupa Birliği Konseyi ve Batı Avrupa Birliği Meclisi Savunma ve Silahlanma Sorunları Komitesi'nin gerçekleştireceği toplantıda parlamenterlerin NATO'ya soracağı soruların taslak listesi 30 Ekim 1964 tarihli belgelere yansımıştır. NATO'nun Batı savunması ve gelecekteki organizasyonuna ilişkin taslak sorulardan biri de Kıbrıs Meselesi üzerine olmuştur. "*Konsey, Kıbrıs krizinin gelişimi ve bunun NATO'nun savunma duruşu üzerindeki etkisi hakkındaki görüşlerini komiteye bildirmeye hazır mı?*"⁶¹ şeklindeki soru sorulmuştur. Bu soru Batı Avrupa Birliği konferansında cevap bulmuş, cevapta; Kıbrıs sorununun çözülmediği süreçte özellikle bölgedeki NATO ittifakının iki üyesi arasındaki ilişkilere zarar verici etkisi göz önüne alındığında, NATO'nun güneydoğu kanadının savunma gücüne açık bir tehdit teşkil ettiği ifade edilmiştir. Zira Kıbrıs Meselesinin NATO savunmasında az da olsa etkileri olmuştur. Öyle ki NATO Askeri Komitesi Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı, Yunanistan Ulusal Savunma Genelkurmay Başkanlığı'nın, Kıbrıs'taki durum nedeniyle Yunanistan'a geri çağrılan tüm Yunan subaylarını çeşitli karargahlarındaki görevlerinden aldığını

⁵⁹ NATO Archives, LOM 286/64, 19 Ağustos 1964., bk: Ek 2.

⁶⁰ NATO Archives, LOM 290/64, 21 Ağustos 1964.

⁶¹ NATO Archives, LOM 373/64, 30 Ekim 1964, s. 3.

bildirmiştir.⁶² Kıbrıs Meselesinin NATO'nun askeri operasyonları üzerindeki bir diğer etkisi de ortak tatbikatlar noktasında olmuştur. Öyle ki Eylül 1964 tarihinde gerçekleştirilmesi planlanan ve Doğu Akdeniz'de yapılacak olan Doğu Ekspresi tatbikatı Türk-Yunan gerilimden dolayı 1965 yılına ertelenmiştir.⁶³

1964 yılı sonunda gerçekleştirilen NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Kıbrıs Meselesi ile ilgili ortak bir görüş yansıtılmış ve basına servis edilmiştir. Buna göre gerilimin azaltılması ve Kıbrıs sorununda anlaşma fırsatını kaçırmama kararlılığı bir kez daha teyit edilmiş, BM'ye bu konuda destek vermeye devam edileceği dile getirilmiştir.⁶⁴ NATO'nun 1965 yılında yayınladığı “*NATO El Kitabı*” isimli raporunda genel ve yıllık bir değerlendirme yapılmış, burada Kıbrıs sorununa da yer ayrılmıştır. 1964'ün başından itibaren, Kıbrıs Meselesinden dolayı Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkilerinin gerilediği, ciddi bir düzensizliğin yaşandığı bir dönem olarak adlandırılmıştır. Bu durum rahatsız edici olarak nitelendirilmiş, ittifakın bu iki üyesi arasındaki dostluğu korumak konusunda NATO Konseyinin hiçbir çabadan kaçınmadığı ifade edilmiştir.⁶⁵

13 Ocak 1966 tarihinde NATO daimî grubuna Türkiye Daimî Temsilcisi Nuri Birgi, BM genel kurulunun Kıbrıs konusundaki tartışmasında, NATO müttefiklerinin tutumunu yorumlayan bir mektup yazmıştır. Birgi'nin bu mektubunda, NATO üyesi ülkelerin Kıbrıs konusunda BM'deki tutumlarından dolayı oluşan rahatsızlık dile getirilmiştir. Özellikle Yunanistan'ın adaya gönderdiği 15.000 kişilik kuvvetin oluşmasına göz yumularak, mevcut tehlikeli çıkmazda büyük sorumluluk üstlendiği bildirilmiştir. Böylelikle Yunanların Megali İdea hayaline dolaylı olarak yardımcı olunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca BM'deki oylamada çekimser kalmalarının, bugüne kadar sayısız provokasyon karşısında hukuka uygunluğunu ispatlayan Türkiye'ye yönelik haksız bir tutum olduğuna dikkat çekilmiştir. Nuri Birgi, NATO ülkelerinin BM tartışmasındaki tutumlarının neden olduğu bu derin aldatmacanın, Türkiye'de NATO karşıtı duyguları kıskırtmak isteyenlere uygun bir ortam fırsatı verdiğini dile getirmiştir.⁶⁶

⁶² *NATO Archives*, MCM-0151-1964, 30 Ekim 1964, s. 1., *NATO Archives*, SGWM-142-64, 17 Aralık 1964, s. 20., *NATO Archives*, LOM 397/64, 24 Kasım 1964, s. 1.

⁶³ *NATO Archives*, LOM 080/65, 24 Şubat 1965, s. 1, 2.

⁶⁴ *NATO Archives*, Press Communiqué M2(64)2, 17 Aralık 1964, s. 2.

⁶⁵ *NATO Archives*, *The NATO Handbook. The North Atlantic Treaty Organization*, Paris, 1 Mayıs 1965, s. 68, 74.

⁶⁶ *NATO Archives*, LOM 012/66, 18 Ocak 1966, s. 1, 2.

15 Şubat 1966'da NATO belgelerine, Nuri Birgi'nin 12 Şubat tarihli, NATO Genel Sekreterliğine gönderdiği bir başka mektupta Yunan Hükûmeti'ne verilen sözlü nota yansımıştır. Mektupta Nuri Birgi, Başpiskopos Makarios ile Yunan Hükûmeti arasında 2 Şubat 1966'da Atina'da yapılan görüşmeler sonunda yayınlanan tebliğe değinmiştir. Bu tebliğde *Enosis*'i dışlayan veya adanın doğrudan veya dolaylı olarak bölünmesini öngören her türlü çözümün açıkça reddedildiği hatırlatılmıştır. Tebliğin yayınlanmasından sonra 5 Şubat 1966'da Türk Hükûmeti tarafından Ankara'daki Yunanistan Kraliyet Büyükelçiliği Maslahatgüzarı'na bir nota gönderildiği ifade edilerek NATO Genel Sekreteri bilgilendirilmiştir. Nuri Birgi'nin yazmış olduğu mektupta özellikle şu noktalara dikkat çekilmiştir: Makarios ve Yunan Hükûmeti'nin bu bildiriyle amaçlarının *Enosis*'i gerçekleştirmek ve Türk toplumunu hiçbir şekilde hesaba katmadan azınlık durumuna düşürmek olduğunun itiraf edildiği dile getirilmiştir. Bunların Kıbrıs'ın bağımsızlığı için mücadele verdiği, nitekim onlar için dizginsiz bağımsızlık ve egemenliğin *Enosis*'e doğru atılmış bir adımdan başka bir şey olmadığının bir kez daha ortaya çıktığı aktarılmıştır. Ayrıca 5 Şubat tarihli verilen sözlü notada da Türk tarafının Aralık 1963'te Kıbrıs krizinin başlangıcından bu yana barışçıl bir çözüme ulaşılmasını kolaylaştırmak için hiçbir çabadan kaçınmadığı bildirilmiştir. Buna rağmen Yunanistan Hükûmeti'nin Türkiye'nin tutumuna aykırı bir politika izlemeye devam ettiği, 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşa'da imzalanan anlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerine uymadığı ifade edilmiştir. Yunanistan Hükûmeti'nin Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhakını sağlamak olan bir politika izlediği, Türk kıyıları açıklarındaki adalarda askeri hazırlıklar yaparak, başta 1923 Lozan Antlaşması ve İtalya ile 1947 Barış Antlaşması olmak üzere uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini de aştığı vurgulanmıştır. Türkiye'nin ise barışı korumak amacıyla sayısız provokasyon karşısında son derece itidal ve sabır gösterdiği dile getirilmiştir. Yunanistan Hükûmeti'nin Kıbrıs'ın durumunu ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri kaçınılmaz olarak kötüleştirmeye meyilli, sorumsuz bir eylemde bulunduğu hatırlatılmıştır.⁶⁷

1966 yılının da değerlendirmesinin yapıldığı “*NATO Kısa El Kitabı*” raporunda NATO Bakanları, genel sekreterin Yunanistan-Türkiye ilişkilerine ilişkin “*İzleme Özeti*” hakkındaki raporunu dikkate almışlar ve bu bağlamdaki faaliyetlerinin sürdürülmesine desteklerini teyit etmişlerdir. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri konusunda devam eden görüş alışverişinin olumlu sonuçlar alınmasına katkıda bulunacağı yönündeki umutlar dile getirilmiştir.⁶⁸

⁶⁷ NATO Archives, LOM 040/66, 15 Şubat 1966., bk: Ek 3.

⁶⁸ NATO Archives, NATO Short Handbook, Paris 1 Şubat 1967, s. 35.

Mart 1966 tarihinde Kıbrıs Meselesi üzerine Türk ve Yunan yetkililerin NATO bünyesindeki karşılıklı açıklamaları devam etmiştir. Önce Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı Türkiye Politika Direktörü İlter Türkmen'in açıklamaları, daha sonrada Yunanistan NATO Daimî Temsilcisi Christian X. Palamas'ın açıklamaları NATO belgelerine yansımıştır. Türk tarafı açıklamasında Kıbrıs'a ilişkin durumun ciddiyetinden bahsetmiş, Türk toplumunu teslim almak amacıyla uygulanan baskılarda herhangi bir gevşeme olmadığı vurgulanmıştır. Tek taraflı çözüme ulaşma çabasından vazgeçilmediği, adaya büyük askeri güç ve teçhizatın doldurulmaya devam edildiği, Kıbrıs Rum liderlerinin şu anda başarmaya çalıştığının oldubitti ile eşdeğer olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Türk toplumunun ve Türk Hükûmeti'nin amacının, üzerinde anlaşmaya varılmış bir çözüm olduğunu fazlasıyla gösterdiği, ancak şu aşamada iyimserlik dile getirmenin zor olduğu bildirilmiştir. Bu açıklama üzerine Yunanistan Daimî Temsilcisi Palamas, İlter Türkmen ile aynı fikirde olmadığını, adadaki durumun normale dönüşü yönünde önemli ilerleme kaydedildiğini ve Yunanistan Hükûmeti'nin barış yolunda Kıbrıs otoriteleri ile iş birliğini geliştirdiğini ifade etmiştir. Palamas devamla, Kıbrıslı Türklere yönelik baskıların devam ettiği iddialarının asılsız olduğunu, BM genel sekreterinin güvenlik konseyine sunduğu raporların, Kıbrıslı Türklerin yaşam şartlarında ciddi bir iyileşme yaşandığını kanıtladığını bildirmiştir. Yunan temsilci Kıbrıs'ta bulunan kuvvetlerin, dışarıdan gelecek saldırı tehdidine karşı Kıbrıs Devleti'ni savunmaktan başka bir amacının olmadığını söylemiştir. Palamas buna ek olarak İlter Türkmen'in oldubitti teorisini anlamakta zorluk çektiğini, bunun rahatsız edici olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹

Bu arada NATO, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliğin ittifak adına ortaya çıkarılabileceği riskleri araştırmaya devam etmiştir. NATO bünyesinde oluşturulan ve ittifakın gelecekteki görevlerine ilişkin özel grubun altında bulunan 2 raportör tarafından 3 Temmuz 1967'de sunulan taslakta, ideolojik temeller ve ittifakın birliği konusu ele alınmıştır. Bu taslakta Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs Meselesine de değinilmiş, konunun iki ülke arasında daima anlaşmazlıklara sebep olduğu dile getirilmiştir. Raporda NATO üyeleri arasındaki bu ve buna benzer konuların, ittifak içerisindeki istişarelerin geliştirilmesi ile çözülebileceği, ifade edilmiştir.⁷⁰ 21 Temmuz'da ise Almanya'nın bir kenti olan Königswinter'da ittifakın gelecekteki görevlerine ilişkin oluşturulan özel grubun raportörleri toplantısında, Kıbrıs sorununda NATO'nun gerilimi azaltma noktasında sınırlı da olsa önemli bir rol oynadığı

⁶⁹ NATO Archives, LOM 112/66, 15 Nisan 1966.

⁷⁰ NATO Archives, *Suggested Outline for a Report by The Rapporteur of Sub-group 2*, 3 Temmuz 1967. s. 1, 4.

ifade edilmiştir. Bu toplantıda ayrıca Belçika temsilcisi Paul-Henri Spaak, NATO'nun geçmiş yıllardaki Kıbrıs özelindeki sorunlara müdahale ettiğini, o dönem genel sekreter olarak görev yaptığını, çeşitli uzlaşma önerileri yaparak NATO'nun Türkiye ve Yunanistan arasındaki silahlı çatışmayı önlediğini bildirmiştir.⁷¹

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da askeri bir darbe gerçekleşmiş, cunta yönetimi Kıbrıs Meselesi ile ilgili yayınladığı bildiride, konunun azınlık hakları göz önünde bulundurularak *Enosis*'e yol açacak şekilde çözüme kavuşturulmaya çalışılacağını açıklamıştır.⁷² Albaylar cuntası daha sonra Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile görüşmeler gerçekleştirmiş, Yunanistan, Kıbrıs'tan bir askeri üs verilmesi karşılığında Türkiye'nin *Enosis*'i kabul etmesini teklif etmiştir. Yapılan pazarlıklardan sonuç alınamayınca Albay Grivas, Atina'dan aldığı emir ile Kıbrıs'taki iki Türk köyüne saldırı düzenlemiştir.⁷³ Boğaziçi ve Geçitkale'ye saldıran Yunan kuvvetleri birçok Türkü katletmiştir. Bunun üzerine Türkiye, 17 Kasım 1967'de en başta Yunanistan olmak üzere müttefik ülkelere, Kıbrıs'a müdahale edeceği yönünde bilgi vermiştir.⁷⁴ Türkiye'nin, uluslararası antlaşmalardan doğan müdahale hakkını kullanabileceği şeklindeki uyarısı ile bu sorun kısa süreli de olsa çözüme kavuşmuş ve Yunan kuvvetleri BM denetiminde Kıbrıs'tan çekilmek zorunda kalmıştır.

23 Kasım 1967 tarihinde gerçekleşen Kuzey Atlantik Askeri Komitesi toplantısında Türkiye, savunma komitesine Kıbrıs'taki mevcut durumda var olan tehlikeleri özetleyen bir taslak sunmuştur. Buna göre Türkiye, Zürih ve Londra antlaşmalarına Yunanistan'ın tek taraflı olarak uymadığından bahsetmiştir. Türkiye ayrıca Yunan kuvvetlerinin Kıbrıs'ta yasadışı konuşlandırılması ve bu güçlere bağlı olarak Yunanistan'ın herhangi bir anlaşmaya varılmasındaki isteksizliği dile getirmiştir. Buna ek olarak General Grivas'ın adadaki Türk varlığını yok etmek için kanlı olaylar başlattığı, şu ana kadar öldürülen Türk çocuk, yaşlı, genç erkek ve kadınların sayısının 600'ün üzerinde olduğu bildirilmiştir.⁷⁵ Ertesi gün NATO Konsey Toplantısında Kıbrıs başlığı ile konu tekrardan gündeme gelmiş, NATO Genel Sekreteri Manlio

⁷¹ NATO Archives, *Record of Meeting of Rapporteurs of Sub-groups of Special Group on Future Tasks of the Alliance in Königswinter*, 21 Temmuz 1967, s. 21, 22.

⁷² Dilek Yiğit Yüksel, "Yunanistan'da Gerçekleşen Askeri Darbenin Türkiye ve Kıbrıs'a Yansımaları", *Tarihîn Peşinde*, Sayı 23, Mart 2020, s. 41.

⁷³ Bishku, agm., s. 173.

⁷⁴ Gizem Kocakılıç, "Kıbrıs Meselesinin Genel Seyri", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Haziran 2021, s. 66.

⁷⁵ NATO Archives, *Record-MC-292-67-PERM*, 23 Kasım 1967, s. 9.

Brosio⁷⁶, NATO'nun güneydoğu kanadında Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin her zaman dikkatle takip edildiğini, ortaya çıkan görüş ayrılıklarının giderilmeye çalışıldığını vurgulamıştır. General Lemnitzer'den ilgili taraflarla temasa geçmesini ve genel olarak kabul edilebilir bir çözüm bulmasını istemiştir.⁷⁷

Yaşanan bu kriz NATO'nun 14 Aralık 1967 tarihinde sona eren toplantısında da ele alınmıştır. Toplantı sonrası yayınlanan basın bildirisine göre bakanlar tarafından, Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkilerine ilişkin son krizin azaltılmasında genel sekreterin oynadığı önemli rol takdir edilmiştir. Ayrıca Türkiye ile Yunanistan arasında mutabakata varılmasıyla birlikte krizin çözümüne yönelik BM'nin eylemlerine uygun olarak atılacak adımlar noktasında memnuniyet ifade edilmiştir. Bildiride Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun dayanışma ruhuna uygun olarak davranması gerektiği, Kıbrıs sorununda barışçıl bir çözüme dair inançların devam ettiği yinelenmiştir.⁷⁸

1968 yılında taraflar arasında görüşmeler gerçekleştirilmiş olsa da Rum tarafının anlaşmaya sıcak bakmaması sebebi ile bir girişim daha sonuçsuz kalmıştır. Bu aşamada Sovyetler Birliği tehdidi NATO'da bir kez daha gündeme gelmiştir. NATO Askeri Komitesi 23 Nisan 1968 tarihli toplantısında "*Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Sovyet Bloğunun Nüfuzu ve Bunun NATO için Askeri Önemi*" başlığını ele almıştır. Burada Sovyetler Birliği'nin hem NATO içinde bölücü bir faktör olarak, hem de Batılı üslerin kaldırılmasının bir yolu olarak Kıbrıs sorununu canlı tutmaya çalıştığına dikkat çekilmiştir. Kıbrıs sorununda tatmin edici bir çözüme ulaşılmadığı sürece adanın Sovyet nüfuzuna daha açık hale gelebileceği ve bu durumda güneydoğu NATO bölgesinde bir zayıflığın oluşabileceği vurgulanmıştır.⁷⁹

Bu süreçte Albay Grivas ile Makarios arasında bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Adadaki gerginliği de had safhaya çıkaran bu durum, Kıbrıs'ta kurumların tüm kademelerinde kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir.⁸⁰ Kıbrıs Rumları arasında başlayan bu görüş ayrılıkları sonucunda Makarios ve EOKA-B'ciler karşı karşıya kalmıştır. Yunanistan'daki cunta yönetiminin desteğini alan EOKA-B yanlıları 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'u bir darbe ile

⁷⁶Manlio Brosio 1964-1971 yılları arasında NATO genel sekreterliği yapmıştır. https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7299.htm? Erişim Tarihi: 31 Ocak 2024.

⁷⁷ NATO Archives, 133-C-R(67)48, 12 Aralık 1967, s. 3.

⁷⁸ NATO Archives, Press Communique M4(67)3 Final Communique, 14 Aralık 1967, s. 2.

⁷⁹ NATO Archives, MC 0255/68-Final, 23 Nisan 1968, s. 10, 25.

⁸⁰ Ulvi Keser, *Kızılalay Belgeleri Işığında Kıbrıs Barış Harekâtı 1974*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, 2013, s. 59, 62.

iktidardan indirmişlerdir. Böylece resmi olmasa da fiili olarak *Enosis* hayali gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs'ın egemenlik haklarına müdahale olarak değerlendirilecek bu gelişme sonrası, adada gerçekleştirilen silahlı saldırıların, Kıbrıs'taki Rum toplumunun iç meselesi olduğu iddia edilince Türkiye için Kıbrıs'a askerî harekât yapma gerekliliği doğmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri 20 Temmuz 1974 tarihinde adaya müdahaleyi gerçekleştirmiştir. 14 Ağustos'ta ikinci müdahaleyi gerçekleştiren Türkiye, adanın kuzey kesimlerini kontrolü altına almıştır.⁸¹ Devamındaki süreçte de uluslararası kuruluşlar çerçevesinde konunun çözümü noktasında müzakereler sürdürülmüştür.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın, gerçekleştirildiği konjonktürde NATO adına zararlı bir durum ortaya çıkarabilecek olası Türkiye-Yunanistan çatışması gerçekleşmemiştir. Ancak NATO açısından olumsuz bir durum olarak kabul edilebilecek bir gelişme yaşanmış, Yunanistan Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önleyemediği gerekçesiyle NATO'nun askeri kanadından ayrılmaya karar vermiştir.⁸² Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili açık erişimde bulunan NATO belgelerine herhangi bir tutanak, toplantı veya bilgi yansımamış olup, konu özelindeki kayıtların gizli tutulmuş olma ihtimali değerlendirilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası NATO belgelerine Kıbrıs özelinde yansıyan ilk gelişme 11 Aralık 1974 tarihinde gerçekleştirilen NATO Bakanlar Toplantısında Genel Sekreter Joseph Luns'un⁸³ açıklamaları ile olmuştur. Luns, Kıbrıs'ta yaşanan olayların etkisiyle Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin olumsuz etkilendiğine dikkat çekmiştir. 1964'ten bu yana NATO Genel Sekreterliği tarafından düzenli bir şekilde takip edilen Türk-Yunan ilişkilerine, gözlem özetleri çerçevesinde mümkün olduğu kadar katkıda bulunmayı planladığını bildirmiştir.⁸⁴ Bu açıklamadan sonra bir yıl boyunca NATO arşivlerinde Kıbrıs özelinde bir gelişmenin yansıdığı belge tespit edilememiştir. Uzun bir aradan sonra NATO belgelerine yansıyan gelişme ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Dimitrios Bitsios arasında 11 Aralık 1975 tarihinde yapılan ikili görüşmeler sonunda basına yapılan açıklama ile olmuştur. Bakan Kissinger, Yunan mevkidaşı ile Kıbrıs'ın durumunun gözden geçirildiğini, konuyla ilgili olarak müzakerelerin önünde hiçbir engel kalmadığını bildirmiştir. Kissinger ayrıca, adalet ve eşitlik temelinde, her iki toplumun onur

⁸¹ Hasan Yılmaz, "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Haziran 2017, s. 92, 93.

⁸² Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007 s. 59.

⁸³ *Joseph Luns* 1971-1984 yılları arasında NATO genel sekreterliği yapmıştır. https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7301.htm? Erişim Tarihi: 31 Ocak 2024.

⁸⁴ *NATO Archives*, SEC GEN Press Statement, 11 Aralık 1974, s. 1.

duygusuna saygılı bir çözümü desteklediğini dile getirmiştir. Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios da Kissinger'in fikirlerine katıldığını, toplulukların temsilcilerinin müzakereler için masaya oturması gerektiğini söylemiştir.⁸⁵ Kissinger ve Bitsios'un açıklamalarını içeren bu belge Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Kıbrıs Meselesi süreci özelinde NATO belgelerinde ulaşılabilen son kayıt olmuştur. Bundan sonraki kayıtlarda Kıbrıs Meselesi özelinde herhangi bir toplantı, konu başlığı veya diyalog/tartışmaya rastlanmamıştır. Hiç şüphesiz ki bundan sonraki NATO Konseylerinde de Kıbrıs Meselesinin konuşulmuş olması ihtimal dâhilindedir ancak bu belgelerin kayıtlarının açık erişimde olmaması söz konusu olabilir.

Sonuç

NATO arşivlerinde Kıbrıs Meselesi ilk olarak 1951 yılından itibaren kendine yer bulmuş, 1970'li yıllara kadar da bu durum devam etmiştir. Başta konsey tutanaklarındaki konuşmalara yansıyan konu, zaman zaman da Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya yaptığı açıklamalar yolu ile kayıtlara girmiştir. Zira her iki ülke de Kıbrıs Meselesi özelinde bir gelişme yaşandığında bu durumu kısmen NATO'nun gündemine taşımış, özellikle Türkiye adadaki Türklerin haklarına yönelik ihlalleri ara ara burada dillendirerek kamuoyu oluşturma çabası içerisinde olmuştur. Kıbrıs Meselesi özelinde adada yaşanan gelişmeler genel itibarıyla Türkiye ve Yunanistan'ın NATO bünyesinde bakanlar veya temsilciler aracılığı ile yaptıkları açıklamalar ile kendine yer bulmuştur. Bunun yanında az da olsa diğer ülkelerin görüşleri ve BM bünyesinde görüşmelerin NATO'daki yankıları şeklinde de konu gündeme gelmiştir.

Kıbrıs Meselesi BM nezdinde görüşülüyor olmasına rağmen NATO, konunun kendi gündemine yansımada herhangi bir sakınca görmemiştir. NATO Türkiye ve Yunanistan arasındaki hassas dengeyi korumayı amaçlamış ve meseleyi gerilimi azaltma anlayışı ile ele almıştır. Özellikle NATO'da gerçekleşen bakanlar toplantılarında, daimi temsilciler toplantılarında ve konsey toplantılarında, Kıbrıs Meselesinde süreç boyunca iş başında olan farklı genel sekreterler, konunun barış ve sükûnet ile çözülmesinden yana tavır sergilemişlerdir. Bu yaklaşım bir taraftan dengeleri korumaya yönelik olsa da diğer taraftan NATO'nun konuya doğrudan bir çözüm önerememesi anlamına gelmiştir. NATO, meseleyi ilk olarak ittifaka üye iki ülkenin arasında iş birliği içerisinde çözülmesi gereken bir konu olarak görmüştür. İkinci olarak ise Doğu Akdeniz'de istikrar, ittifakın güneydoğu sınırlarının güvenliği, NATO savunma gücünün etkinliğinin azalmaması ve bölgedeki Sovyetler Birliği nüfuzunun artmasının önlenmesi başlıkları ile konuyu ele almıştır.

⁸⁵ *NATO Archives*, Comments Kissinger and Bitsios, 11 Aralık 1975.

Netice itibarıyla, NATO belgelerine çeşitli aşamalarda yansıyan meselede, ittifakın üye ülkelerinin değil, NATO'nun kurumsal yapısının bir tarafsızlık sergilediği kanısı ortaya çıkmaktadır. İttifak içerisindeki üye ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda özellikle BM bünyesinde Türkiye'ye mesafeli bir duruş sergiledikleri, NATO bünyesinde ise bu mesafeli tavırlarının daha dengelendiği, en azından tarafsızlık olarak yansıdığı söylenebilmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

In Honor of The 60th Anniversary of The North Atlantic Treaty Organization, *The North Atlantic Treaty, Washington D.C.*, 4 Nisan 1949, Summit Meeting of NATO Heads of State And Government Strasbourg, France/Kehl, Germany, 3-4 Nisan 2009.

NATO Archives, NATO Archives Online, Belçika, Brüksel. (Erişim Tarihleri: 14.12.2023-01.02.2024.)

Record-Mrc-014-51, 26 Haziran 1951.

C/7-D/23-Final, 17 Ekim 1951.

PO(56)331, 20 Mart 1956.

Record-Mrc-109-56, 29 Mart 1956.

CT-WP/3, 31 Ağustos 1956.

C-R(56)70, 11 Aralık 1956.

C-VR(56)70-Final, 11 Aralık 1956.

C-R(56)71, 12 Aralık 1956.

C-R(56)77, 21 Aralık 1956.

PO(57)339, 25 Mart 1957.

Lord Ismay Report North Atlantic Council 1957, 1 Mayıs 1957.

C-VR(57)29, 3 Mayıs 1957.

SGWM-453-58, 5 Ağustos 1958.

NATO Hope of The Free World 1959, 1 Ocak 1959.

Know Your NATO 1949-1959, 1 Ocak 1959.

NATO Letter Ten Years of Atlantic Co-operation 1949-1959, 1 Ocak 1959.

C-R(59)8, 27 Şubat 1959.

C-VR(59)15, 3 Nisan 1959.

C-M(59)88, 5 Ekim 1959.

SGWM-059-61, 31 Mayıs 1961.

Aspects of NATO, 1 Ekim 1961.

LOM 046/64, 31 Ocak 1964.

LOM 056/64, 6 Şubat 1964.

Press Communiqué M1(64)4, 14 Mayıs 1964.

LOSTAN 5808, 1 Temmuz 1964.

LOSTAN 5827, 9 Temmuz 1964.

LOM 242/64, 17 Temmuz 1964.

LOM 286/64, 19 Ağustos 1964.

LOM 290/64, 21 Ağustos 1964.

MCM-0151-1964, 30 Ekim 1964.

LOM 373/64, 30 Ekim 1964.

LOM 397/64, 24 Kasım 1964.

Press Communiqué M2(64)2, 17 Aralık 1964.

SGWM-142-64, 17 Aralık 1964.

LOM 080/65, 24 Şubat 1965.

The NATO Handbook. The North Atlantic Treaty Organization, Paris, 1 Mayıs 1965.

LOM 012/66, 18 Ocak 1966.

LOM 040/66, 15 Şubat 1966.

LOM 112/66, 15 Nisan 1966.

NATO Short Handbook, Paris, 1 Şubat 1967.

Record of Meeting of Rapporteurs of Sub-groups of Special Group on Future Tasks of the Alliance in Königswinter, 21 Temmuz 1967.

Suggested Outline for a Report by The Rapporteur of Sub-group 2, 3 Temmuz 1967.

Record-MC-292-67-PERM, 23 Kasım 1967.

133-C-R(67)48, 12 Aralık 1967.

Press Communiqué M4(67)3 Final Communiqué, 14 Aralık 1967.

MC 0255/68-Final, 23 Nisan 1968.

SEC GEN Press Statement, 11 Aralık 1974.

Comments Kissinger and Bitsios, 11 Aralık 1975.

Kitaplar, Makaleler ve Bildiriler

ALBAYRAK Mustafa (2000) Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 46 (Mart) s. 249-275.

ARICIOĞLU Ece Buket (2023) Kıbrıs Meselesi Ekseninde 1974 Kıbrıs Müdahalesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 21, Haziran, s. 103-115.

ARMAOĞLU Fahir H. (1959) 1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükûmeti ve Türk Kamu Oyu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Şubat, s. 57-86.

----- (1995) (Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na 1951-1955", *Belleten*, Cilt 59, Sayı 224, Nisan, s. 189-236.

----- (1996) Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959, *Belleten*, Cilt 60, Sayı 229, Aralık, s. 745-782.

BAYTAL Yaşar (2021) 1950-1960 Yılları Arasında Kıbrıs Anlaşmazlığı, *Enosis Meselesi ve Türkiye*, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 28, Eylül, s. 301-322.

BISHKU Michael B. (1991) Turkey, Greece and The Cyprus Conflict, *Journal of Third World Studies*, Cilt 8, Sayı 1, Bahar, s. 165-179.

BULUNÇ Ahmet Zeki (2020) Rum-Yunan İkilişinin *Enosis* Soykırımı ve Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşımı, *Tbp. Bnb. Nihat İlhan ve Şebit Ailesi Anısına: Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Mücadelesi ve Kumsal Baskını*, Yay. Haz. H. Aytuğ TOKUR, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s. 23-78.

ERHAN Çağrı (2016) Johnson Mektubunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu 11-13 Aralık 2014/Gazimağusa*, Yay. Haz. Duygu TÜRKER ÇELİK, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s. 13-20.

ERDOĞAN Haşim (2019) Akis Dergisi'nin 6-7 Eylül 1955 Olayları Sürecinde Kıbrıs Meselesine Bakışı, *Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu*, Ed. Gökçe Yükselen PELER - Güven ARIKLI, Hiper Yayın, İstanbul, s. 211-231.

- EROĞLU Hamza (2002) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 54, s. 736-793.
- GIBBONS Harry Scott (2003) *Kıbrıs'ta Soykırım*, Ed: Erol Fehim, Near East Publishing Yayınevi, Ankara.
- GÜLER Yavuz (2004) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, *Karşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Ocak, s. 101-112.
- ISMAÏL Lord (1954) *NATO-The First 5 Years 1949-1954*, North Atlantic Treaty Organization, Paris.
- KASIM Kamer (2007) Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Kış, s. 57-72.
- KAYADELEN Faruk (2022) Ömer Sami Coşar'ın Kaleminden Kıbrıs Meselesi (1954-1955), *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi-CTAD*, Sayı 35, Bahar, s. 541-569.
- KESER Ulvi (2012) Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'i ve Kızılay, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 12, Sayı 24, Bahar, s. 255-304.
- (2013) *Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs Barış Harekâtı 1974*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara.
- KOCAKILIÇ Gizem (2021) Kıbrıs Meselesinin Genel Seyri, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Haziran, s. 57-70.
- KÖSTÜKLÜ Nuri (2011) TMT Öncesi Kıbrıs Türkleri'nin Durumuna Dair Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosluğunca Hazırlanan Bir Rapor ve Düşündürdükleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 81, Kasım, s. 533-544.
- MANİSALI Erol (2002) *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- OBERLING Pierre (1990) Kıbrıs Faciası, Çev. Fahir ARMAOĞLU, *Belleten*, Cilt 54, Sayı 210, Ağustos, s. 825-862.
- SARINAY Yusuf (1993) Batı Trakya Örneği ve Kıbrıs Gerçeği, *Kıbrıs'ın Düünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (Gazimağusa, 28 Ekim-2 Kasım 1991)*, KKTC. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, s. 257-265.
- SERTER Vehbi Zeki (2014) *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

SOMUNCUOĞLU Sadi (2002) *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Ankara.

ÜLGER İrfan Kaya (2002) Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ed: İrfan Kaya
ÜLGER - Ertan EFEGİL, Ankara, s. 199-210.

VATANSEVER Müge (2010) Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Özel Sayı, Temmuz, s. 1487-1530.

YILMAZ Hasan (2017) Kıbrıs Barış Harekatı ve Sonuçları, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Haziran, s. 87-98.

YÜKSEL Dilek Yiğit (2018) Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 98, Kasım, s. 311-376.

----- (2020) Yunanistan'da Gerçekleşen Askeri Darbenin Türkiye ve Kıbrıs'a Yansımaları, *Tarihin Peşinde*, Sayı 23, Mart, s. 25-54.

İnternet Kaynakları

<https://nato-dt.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 3 Şubat 2024)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7294.htm? (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024)

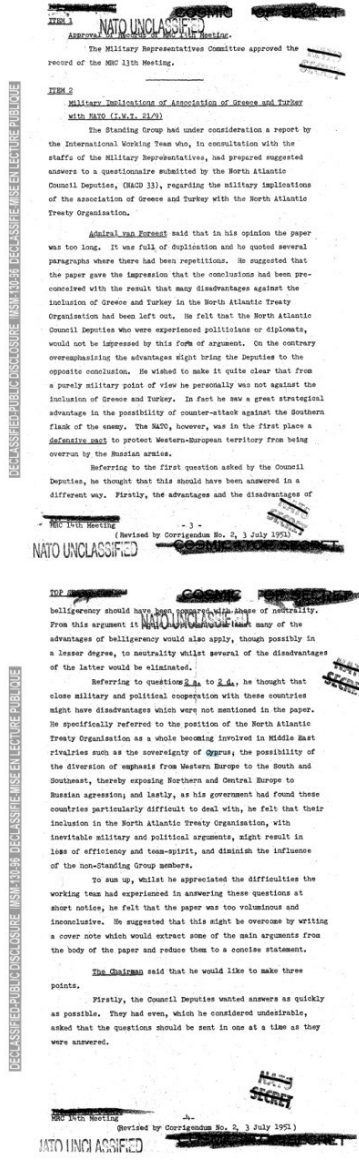
https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7296.htm? (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7298.htm? (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2024)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7299.htm? (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2024)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_7301.htm? (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2024).

Ekler

Ek 1: Türkiye ve Yunanistan'ın NATO ile ortaklığının ittifaka askeri etkilerinin görüldüğü NATO Askerî Temsilciler toplantı belgesi. (NATO Archives, Record-Mrc-014-51, 26 Haziran 1951))

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE
 TO THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION August 17, 1964
 2526

Dear Mr. Secretary General,

I am instructed to bring, as a matter of great urgency, to your attention and to that of the members of the Council the following facts with a view to studying what could be done by the Alliance to remedy, as quickly as possible, the alarming situation of the Turks in Cyprus.

1. For all the grave events which took place last week in Cyprus and despite the Resolutions of the Security Council, the situation continues to be dangerous.

a) It has not been possible to restore the situation to conditions as they were before 5th August, which would be the normal and expected outcome of the cease-fire.

b) The Greek Cypriots have overtly declared that they are determined not to withdraw to their previous positions.

c) The economic blockade applied against the Turkish Cypriots continues and it is becoming more and more stringent.

d) The siege laid by the Greek Cypriots to the Turkish towns and villages have not slackened and the Turks have been forced to live under such conditions that could only be compared morally and materially with life in concentration camps.

e) The shipments of food and aid sent out by the Red Crescent are still being restricted.

f) Although the winter is approaching, it has not so far been possible to take any measure to house the Turkish Cypriots who have been uprooted from their homes and forced to take refuge in the regions inhabited by the Turks.

g) These facts make it abundantly clear that, although the UN forces assumed their task on the Island five months ago, so very could be found to extricate the Turks from the unbearable conditions of living to which they have been subjected and on the contrary their conditions have steadily worsened and, in fact, the Greek Cypriots have succeeded without let or hindrance in their actions, to systematically enslave the whole Turkish community.

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

necessities. Besides, on August 12, a truck carrying the Red Crescent food supply under escort was stopped by the Greek Cypriot police and its entire load damaged.

The food stocks of the Turkish Cypriots are rapidly running out, and in many places there are already serious food shortages. Furthermore, the Greek Cypriots are not allowing the transfer of food supplies from one place to another and in certain cases they are destroying or damaging these supplies.

Even that part of the food supply which was unloaded from the Red Crescent ship has not so far been allowed by the Greek Cypriots to be transported to the distribution centres such as Paphos, Limassol, Larnaca, Lefka and Polis and all efforts made to that effect by both the United Nations and the International Red Cross Organisation have so far failed.

d) Economic measures

In addition to other measures designed to starve the Turkish community, the Greek Cypriots have also resorted to various economic pressures against the Turks. As part of this policy, the Greek Cypriots are preventing the Turkish Cypriots from selling their crop and are placing a general ban on the sale to the Turkish community of several basic necessities and particularly fuel in Nicosia.

3. It is evident from the information given above that the inhuman treatment meted out to the Turkish community since 21st December 1963 has steadily worsened and the Greek Cypriots are approaching their ultimate aim of compelling the Turkish Cypriots to surrender. It is also obvious that no satisfactory solution can be found so long as the UN forces on the Island are not endowed with effective and adequate powers as required by the provisions of the Security Council Resolution of 4th March 1964, the objective of which is, one should remember, to restore the situation on the Island to normal.

Although more than 5 months have elapsed since the Security Council adopted this resolution, the Turks are day by day unrelentingly condemned to be perished either by starvation or by bullets. This situation can no longer be tolerated.

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

2. Here is a summary of the developments which indicates that the pressure applied in various forms by the Greek Cypriots against the Turkish community has steadily hardened.

a) Towns under siege

Paphos, Polis and Larnaca are the main besieged towns. In addition to these, many Turkish villages are completely surrounded and cut off from outside. As from August 1st, the Greek Cypriots cut off all supplies, including water from Paphos.

The position of the Turkish village of Polis is critical. The Turks who have taken refuge in the school building are still besieged. The positions between the Turkish and Greek Cypriot lines previously held by the Swedish members of the United Nations Force were immediately occupied, upon their withdrawal on August 5, by the armed Greek Cypriots. Food is very scarce and most days even bread cannot be found.

b) The attacks

In addition to the large-scale attacks recently launched by the Greek Cypriots in the Mamasos-Larnaca area, individual killings and wounding of Turks continue in almost all parts of the Island.

On August 11, the Turkish village Kambli located at the North West of Nicosia was exposed to intermittent fire for one and half hours. Again, on the same day Turks in the village of Polis were fired upon. In Mamasos, on August 12th, a shop belonging to a Turkish Cypriot was set on fire.

c) Prevention of distribution of Red Crescent aid.

The Greek Cypriots allowed the unloading of only a small part of the Turkish Red Crescent food and medical supply brought recently by a Turkish ship, thus, preventing the Turkish Cypriots from the provision of their most basic

....

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

Therefore the Turkish Government earnestly hope that their allies will, at least, strongly support their representations made to the Secretary General of the United Nations to endow, as a matter of great urgency, the UNFICYP with the necessary powers and means to secure a full implementation of United Nations Security Council Resolution which is essential for putting an end to the alarming situation prevailing in Cyprus.

Yours sincerely,
Nuri Birgi
 N. Nuri Birgi
 Turkish Permanent Representative
 to NATO

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

Ek 2- Nuri Birgi'nin 17 Ağustos 1964 tarihinde NATO Genel Sekreterliğine yazdığı, Kıbrıs'taki gelişmeleri ve Türklerin durumu aktaran mektup.

(NATO Archives, LOM 286/64, 19 Ağustos 1964)

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE
ORGANISATION DU TRAITE DE L'ATLANTIQUE NORD
NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION

FUSI 20 MARCHE DE L'ATLANTIQUE NORD - MARCHE (197) - IL. 20-20

BUREAU DU REPRESENTANT
DU GROUPE REPRESENTATIF

15 February 1966

MEMORANDUM FOR: Director, Standing Group
SUBJECT: Cyprus

I am attaching for your information a copy of a letter sent by the Turkish Permanent Representative to the Secretary General and all Delegations concerning Greek-Turkish relations, together with a copy of a "White Paper" dated 5 February 1966 from the Turkish Government to the Hellenic Government.

FOR THE STANDING GROUP REPRESENTATIVE

K. HERT
Brigadier

ENCLOSURE: BR/69-495, 10 Feb. 66

Copy for: SACER (w/s)

NATO UNCLASSIFIED
REGRADED NATO UNCLASSIFIED
Approved for Public Disclosure
Per Authority: [Signature]
By: [Signature] Date: [Signature]

ACTION COPY
NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

TURKISH DELEGATION
NATO
Paris, 12th February, 1966

S 1

You will, no doubt, have seen the communiqué issued at the end of the talks between Archbishop Makarios and the Greek Government on February 2nd, 1966, in Athens. This communiqué rejects forthrightly "... any solution which excludes ERMES and foresees the direct or indirect partition of the Island" and declares that the Cyprus issue is "... not a question of Greek-Turkish differences".

I am enclosing herewith a copy of a note addressed by my Government to the Chargé d'Affaires of the Royal Hellenic Embassy in Ankara, on 7th February, after the issuance of the above communiqué.

4. Although both the communiqué and the note are self-explanatory, I would, however, like to make, on behalf of my authorities, the following points:

This communiqué constitutes a new proof of the fact that the Greek Government is following on the Cyprus question a line of conduct which is in full contrast with the Turkish Government's sincere desire to find a solution to this problem through peaceful means and thus to safeguard Peace.

Through this communiqué the Greeks and the Greek Cypriots are once more openly confessing that their aim is to solve ERMES and to reduce the Turkish community to the status of a mere minority without taking into account, at all, the interests and the legitimate rights of both Turkey and the Turkish community in Cyprus.

...

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

This brings to the daylight the true nature of the measures to which they allowed themselves to resort during the discussions of the Cyprus problem both at the Cairo Conference (where Turkey was absent) and at the United Nations, where they were showing themselves as struggling for the independence of Cyprus. Indeed, it becomes clear once more that for them the unfettered independence and sovereignty are not but a step towards ERMES.

It will be recalled that the Turkish Government has not failed to draw continuously the attention of all concerned, to the true nature of the disguised aims of the Greeks and the Greek Cypriots, which has always been the achievement of ERMES. You will, no doubt, recall that I have regularly brought to your attention all the public statements made by both the Greek and the Greek Cypriot leaders, where they did not hesitate to declare themselves openly in favour of ERMES.

3. The blunt declaration of intent contained in the communiqué in question leads to the following conclusions:

These countries who supported the Greek thesis during the discussions at the United Nations and at the Cairo Conference will no doubt realize now that their support did not obviously help, as they had hoped, to the safeguard of the territorial integrity and independence of a member of the United Nations.

The attitude jointly adopted by Makarios administration in Cyprus and the Greek Government as it is stated in the said communiqué brings them under the responsibility of highlighting in the most dangerous way the tension in the area in question and therefore jeopardizing Peace.

To try to discourage, and all the more, to obtain from encouraging in any way or other those responsible of the deterioration of the situation thus constitutes an imperative and urgent duty for all those who are sincerely attached to the safeguard of the Peace.

Yours sincerely,
Mr. Nuri Birgi

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

NATO UNCLASSIFIED
APPROVED FOR PUBLIC DISCLOSURE

Ek 3- Nuri Birgi'nin 12 Şubat 1966 tarihinde, NATO Genel Sekreterliğine yazdığı, Kıbrıs özelinde yaşanan gelişmeleri aktaran mektup.

(NATO Archives, LOM 040/66, 15 Şubat 1966)